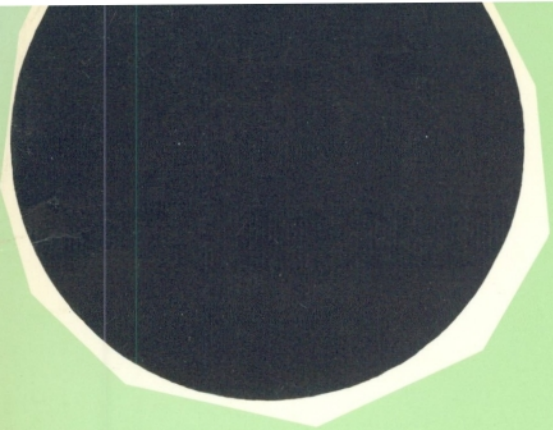

Innhold:

EKSPORTFINANSIERING

KRISE OG POLITIKK

KONSUMENT OVERSKUDD

INDUSTRIETABLERING

REKRUTTERING TIL JORDBRUKET

PORTRETT AV ULF SAND

NYTT FRA NSF

BOKANMELDELSER

SOSIALØKONOMEN

NR. 6 JUNI 1978 — ÅRGANG 32.

NSF 1908

SOSIALØKONOMEN

Nr. 6. 1978 årgang 32

Redaksjon:

Michael Hoel
Tor Kobberstad
Knut Arild Larsen
Leif Asbjørn Nygaard

●

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Kjell Fiskvik
Nils Terje Furunes
Kristen Knudsen
Jan Erik Korsæth
Ole Jørgen Mørkved
Tore Sager
Steinar Strøm
Aina Uhde
Per Halvor Vale
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038–1624
Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
Odd Skuggen

●

Utkommer med 10 nummer pr. år, den 15. hver måned unntatt juli og august

●

Sekretariat:
Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementpris kr. 100,—
pr. år. Enkeltnummer kr 11,—

INNHOLD

LEDER
Eksportfinansiering 3

AKTUELL KOMMENTAR
PER HALVOR VALE:
Økonomisk krise og økonomisk politikk 4

ARTIKLER
VIDAR CHRISTIANSEN:
Konsumentoverskudd med god samvittighet 7

KJELL GRØNHAUG OG TOR FREDRIKSEN:
Hjørnestein og småstein:
Industrietablering på et ensidig industristed 11

AUGUST E. RØSNES:
Framtidig rekruttering, utbyggingstiltak og arbeidskraft i jordbruket 16

PORTRETT
ULF SAND:
Motkonjunktur politikken har vært vellykket 21

NYTT FRA NSF 24

BOKANMELDELSER 25

ANNONSEPRISER (EKSKL. MOMS):

1/1 side	1 150,—
3/4 side	900,—
1/2 side	600,—
1/3 side	450,—
1/4 side	350,—

Farvetillegg: kr. 600,— pr. ekstra farve.
Tillegg for utfallende format: 10 %.

Bilagspriser oppgis på forespørsel.
Prisene er eksklusive klisjearbeid.
Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåneden.
Klisjeraster: Omslag 40 linjer. Innmat 48 linjer.
Omslag: 154 gr. kunsttrykk.
Innmat: 90 gr. Silverstar.
Trykt i offsett.
Reklametrykk A.s, Bergen

RENNEBU KOMMUNE

Planleggar (engasjement)

I samband med utbygging av Orkla/Grana ynskjes snarast mogleg tilsett planleggar for utbyggingsperioden.
Rennebu kommune ligg i Sør-Trøndelag og har omlag 2 860 innbyggarar. Administrasjonssentret ligg på Berkåk 85 km sør for Trondheim ved E6.
Primærnæringane er hovudnæringsveg, men her er og ein del industri. Det er opparbeidd industriområde med sidespor.
Arbeidsområdet blir planlegging av næringslivet, økonomisk planlegging og arbeid med kommunens budsjettering.
Med stillinga meiner ein å styrke kapasiteten til kommuneadministrasjonen med sikte på å utnytte moglegheitene ved kraftutbygginga i Orkla/Grana og å samordne kommunen og utbyggaren sine interesser.
Ein tek sikte på økonom, sivilingeniør eller landbrukskandidat med røynsle frå slikt arbeide.
Det vil bli arbeidd ut instruks for stillinga.
Engasjementet er begrensa til utbyggingsperioden og blir lønna etter l.tr. 20.
Nærare opplysningar om stillinga i tlf. 074/25 100 ved ordføraren.

Ordføraren.

Søknad vedlagt attestar blir å senda
RENNEBU KOMMUNE,
formannskapet,
7440 Berkåk innan 24.06.-78.

Amanuensis i økonomiske fag

Ved Nordland distriktshøgskole er det ledig stilling som amanuensis i økonomiske fag.
Den som tilsettes vil i første rekke arbeide med undervisning og forskning/utredning innen fagfeltet sosialøkonomi og tilgrensende fagområder. Avhengig av den tilsattes kompetanse kan det også bli aktuelt å gi undervisninng i begrenset omfang i bedriftsøkonomiske fag.
Stillingen ønskes besatt med sosialøkonom, siviløkonom eller person med tilsvarende utdanning.
Stillingen lønnes etter ltr. 20–24 i Statens regulativ. Fra lønnen går lovfestet innskott i Statens pensjonskasse. Den som tilsettes kan søke personlig opprykk til førsteamanuensisstilling i ltr. 25, og det er adgang å ta forbehold om å trekke sin søknad tilbake dersom opprykk ikke blir innvilget.
Stillingsbeskrivelse og nærmere opplysninger om stillingen fås ved henvendelse til høgskolen.
For øvrig vises til Kirke- og undervisningsdepartementets regler om fremgangsmåten ved besettelse av undervisningsstillinger ved distriktshøgskolen.
Høgskolen er behjelpelig med å skaffe bolig.

Søknad, bilagt vitnemål, attester og publikasjoner som ønskes tatt med ved kompetansevurderingen, sendes i 4 eksemplarer innen 17. juli 1978 til

NORDLAND DISTRIKTSHØGSKOLE
Postboks 309
8001 Bodø
Telefon (081) 25 040

Eksportfinansiering

Stortinget har godkjent en ny støtteordning for norsk eksport. Ved salg av kapitalvarer på kreditt til utenlandske kjøpere skal heretter gis rentesubsidier over statsbudsjettet. Dette er en prinsipiell og viktig utvidelse av statens støttetiltak overfor bedriftene.

Innføringen av en slik generell subsidieordning er en direkte konsekvens av at rentenormeringen er blitt opphevet og at rentenivået i det norske obligasjonsmarkedet er gått opp. I dagens kostnads- og konkurransesituasjon vil bedriftene ha særlig vanskelig for å justere sine tilbud for økning i kredittkostnader. Når ikke lenger renten blir holdt nede, slik at sparerne yter den ønskede gunstige finansiering, blir det i stedet staten som gjennom tilskudd skal sikre konkurransedyktige tilbud.

Opplegget går ut på at Eksportfinans skal yte lån til lavere rente enn sine egne innlån, og Finansdepartementet vil dekke underskuddene. Utlånsrenten skal være den samme som før opphevelsen av rentenormeringen, med adgang til en viss ytterligere subsidiering ved eksport til statshandelsland. Som ledd i finansieringen av underskuddene i norsk utenriksøkonomi blir samtidig Eksportfinans pålagt å ta innlånene fra utlandet, hvor det heller ikke er mulig å oppnå gunstigere innlån enn fra det norske markedet.

Det er opplyst at statens tilskudd til å sikre eksportkredittene for 1978 kan komme opp mot 100 mill. kroner, med utbetaling fordelt over 7 år. Men Stortingets vedtak har formen av en tilsagnsfullmakt til å dekke de nødvendige underskudd, basert på netto innlån 600 mill. kroner i 1978. Stortinget har herved gitt en vesentlig mer generell fullmakt enn vanlig, og de faktiske beløp til utbetaling vil bli fastlagt ved forvaltningens praktisering av ordningen. Men det ville vært vanskelig å konstruere en rimelig fleksibel støtteordning innenfor tradisjonelle bevilgningsprosedyrer.

Som administrerende institusjon for statens eksportstøtteordning, vil Eksportfinans bli enda mer dominerende innenfor sitt arbeidsfelt enn nå. Bankene vil i praksis bli ute av stand til å konkurrere om de forretningene som kan komme inn under ordningen med Eksportfinans. Men samtidig må det ventes at Eksportfinans i noen grad vil endre karakter. En finansinstitusjon som baserer sin virksomhet på å formidle tilskudd fra staten, må ta sitt preg av funksjonen som statsbank.

Innføringen av en støtteordning til eksportfinansiering reiser også enkelte mer prinsipielle spørsmål. Subsidieringen av norsk eksport blir innført fordi det innenlandske kostnadsnivået er for høyt i forhold til konkurrentene. Alternativet ville vært å bedre konkurranseevnen gjennom andre tiltak, spesielt ved å dempe lønnsveksten og eventuelt ved å devaluere. Som et midlertidig tiltak for å dempe virkningene av renteforhøyelsen kan en rentestøtte ha sin berettigelse. Men på lang sikt er det ønskelig å unngå generelle tilskuddsordninger for eksport. Da bør heller vår økonomi tilpasses omgivelsene.

Det er også argumenter som kan tale for statsstøtte til eksportfinansiering. Slik støtte gir en vridning til fordel for eksport av kapitalvarer, og hvis eksportproduksjon av slike varer anses ønsket framfor produksjon av råvarer og forbruksvarer, vil en støtte til reduksjon av renten på eksportkreditter bidra til det. Men det er ikke lagt fram noen vurdering om ønskeligheten av økt andel kapitalvarer i norsk eksport.

Norske bedrifter bør nå kunne tilby en konkurransedyktig finansiering ved eksport av kapitalvarer. Tilsvarende vilkår tilbys av konkurrenter fra andre land. Men konkurrentene tilbyr også slike vilkår ved salg til norske kjøpere, mens norske produsenter ikke har adgang til dette. Derved er det oppstått en situasjon hvor norske produsenter av kapitalvarer kan framstå som mer konkurransedyktig på sine eksportmarkeder enn i sitt hjemmemarked.

AKTUELL KOMMENTAR

Økonomisk krise og økonomisk politikk

AV
PER HALVOR VALE

1. Den økonomiske politikken reverseres. Nye økonomiske råd

Hadde konjunkturomslaget kommet som de økonomiske eksperter hadde gitt inntrykk av, hadde den ekspansive økonomiske politikken den norske regjering førte i årene 1975 og 1976 vært en ubetinget suksess.

I dag vurderer imidlertid økonomiske eksperter og politisk-økonomiske myndigheter situasjonen slik: Grensene for den etterspørselsstimulerende politikk som vi har ført i Norge siden krisen tok til er utnyttet. De råd økonomiske eksperter nå gir, tar hensyn til det store underskuddet på handelen med utlandet, den betydelige gjeldsøkning, svikten i vår eksport til utlandet og tendensen til konkurser og arbeidsledighet som følge av forverret konkurranseevne. Vi kan oppsummere rådene fra de økonomiske eksperter våren 1978 slik [1], [2], [3]:

(1) Motkonjunkturpolitikken i perioden 1975–1977 er blitt en «motstrukturpolitikk» som ødelegger vår konkurranseevne på lengre sikt. En bør derfor stanse nye redningsaksjoner av bedrifter som går dårlig og har problemer med konkurranseevner. Prøv også å avvikle de eksisterende støttetiltak til ulønnsomme bedrifter og bransjer. Riktignok vil dette ramme disse bedrifter og bransjer sterkt og arbeidsløsheten vil trolig øke. Men på sikt vil produksjonen og måten produksjonen skjer på dermed vris i retning av produkter det går an å selge. Mulighetene for full sysselsetting bedres følgelig på lengre sikt.

(2) Det er videre et hovedpoeng for våre økonomiske eksperter og politisk-økonomiske myndigheter i dag, at vår økonomi trenger en kur for å rette opp den særlige pris- og kostnadsstigningen vi har pådratt oss fra 1974 fram til i dag. En slik kur kan omfatte:

- devaluering
- moderasjon i inntektsoppgjørene.

Det er så vidt jeg har forstått ulike vurderinger av vektleggingen av disse tiltakene, men jeg har inntrykk at menyen inneholder begge typer tiltak.

(3) For å få en tilstrekkelig stor reduksjon av underskuddet i utenriksøkonomien, har økonomiske eksperter foreslått inndragning av kjøpekraft (noen har også foreslått reduksjon av offentlige utgifter).

De politisk-økonomiske myndigheter har på dette punkt foreløpig forholdt seg nokså passive.

2. Begrensningene i den nye økonomiske politikken

Hva vil en politikk etter dette opplegget innebære?

Regjeringen har antydet at i begynnelsen av 1980-årene vil våre «tapte markedsandeler på verdensmarkedet være gjenopprettet» p.g.a. bedret konkurranseevne. [4]. Jeg har oppfattet dette utsagnet her slik at siden en i Tillegget til langtidsprogrammet 1978–1981 også forutsetter vekst i internasjonal handel i årene som kommer, skal vår eksport utenom olje igjen begynne å vise vekst, også regnet 1976-nivået. Konkurranseevnen med utlandet mer generelt vil bli rimelig god – og importen tilfredsstillende i omfang. Utenriksøkonomien i begynnelsen av 1980-årene håper en vil være under kontroll. Vi har dessuten tilnærmet full sysselsetting, får en inntrykk av (upresis situasjonsbeskrivelse i det reviderte langtidsprogrammet gjør at en må delvis lese mellom linjene).

Hvilke forutsetninger, f.eks. om de internasjonale konjunkturer, hviler den nye «økonomiske politikken» på? Verken de økonomiske eksperter eller representantene for det politisk-økonomiske system uttaler seg særlig presist om de framtidige konjunkturer (klok av skade?). De utsagn som framsettes i denne forbindelse har imidlertid ofte en undertone av at forholdene vel vil normalisere seg (selv om dette uttrykket brukes sjelden og en mer enn før understreker usikkerheten).

Ut fra de erfaringene vi nå har, er det all grunn til å kalkulere med en reell sjanse for at konjunktursituasjonen i dag vil forbli mer permanent, så langt en i dag kan se framover. I dette tilfelle synes jeg at det blir vanskelig uten videre å akseptere de nye økonomiske ekspertråd.

Jeg vil begrunne min skepsis slik: La oss forutsette at det «harde klimaet» på verdensmarkedet fortsetter. Hvis Norge f. eks. skal bedre underskuddet på utenriksregnskapet, uten at importen reduseres dramatisk, må vi bedre vår konkurranseevne. Best konkurranseevne på verdensmarkedet vil de land få som (1) er villig til å akseptere store strukturendringer i næringslivet og bosettingsmønsteret, (2) er flink til å begrense priskostnadsstigningen, (3) kanskje fordi de godtar nokså stor arbeidsledighet, (4) ligger foran de øvrige land m.h.t. teknologisk utvikling (5) gir få konsesjoner til miljøhensyn og «myke» verdier.

Er det trolig at Norge i en slik konkurranse skal gå seierrik ut? Vil vi få god nok konkurranseevne til å opprettholde arbeidsplassene i vår åpne økonomi?

Jeg vurderer det politisk-økonomiske system i Norge slik at vi – sammenliknet med de land vi mest konkurrerer med – ligger dårlig an i en slik konkurranse. Våre politisk-økonomiske preferanser, som vårt politisk-økonomiske system skal reflektere, går trolig i retning av å konservere trekk ved nærings- og bostedsstrukturen, bevare natur og miljø, bevare full sysselsetting. Sagt med andre ord betyr dette at vi vil finne prisen en må betale for å bli konkurransedyktig som høy. Derfor vil det bli vanskelig å omsette den nye politikken i praksis. Nødvendige tiltak og strukturendringer, vil komme sent og forsiktig fordi de er upopulære, om de vil komme i det hele tatt.

Det spørsmål som mange i dag stiller: *Når* kommer de nødvendige økonomisk-politiske tiltakene, er derfor meget relevant. Jeg vil her antyde at tiltakene *ikke kommer* – eller vil komme *for sent* – vurdert utfra den konkurranseevne som den nye politikken krever. Av hensyn til det kvalitative samfunn bør de kanskje heller ikke komme.

3. Tilpassing overfor usikkerhet

Den politikk som nå er i ferd med å bli introdusert, ville være langt mer overbevisende hvis den var knyttet til en konjunkturanalyse, som konkluderte med at de internasjonale økonomiske forhold med nokså stor sannsynlighet snart vil bli som i 1950- og 1960-årene.

Men hva er utgangen av en slik politikk, om de internasjonale økonomiske forhold normaliseres slik de er i dag? Er den hypotesen som er formulert ovenfor riktig – om at vårt politisk-økonomiske system vil vise stor uvilje mot de typer tiltak som politikken krever for å bli vellykket – og at det derfor ikke er noen rimelig utgang på politikken om de internasjonale økonomiske forhold ikke bedrer seg?

Sannsynligvis er realiteten den at en hvilken som helst grundig konjunkturanalyse i dag vil være meget usikker mhp hva som vil skje i årene som kommer. Det synes da nærliggende å trekke den konklusjon at vår økonomiske politikk bør ta hensyn til begge eventualiteter, dvs at en legger opp en politikk som gir oss manøvreringsmuligheter uansett hva som skjer i internasjonal økonomi i årene som kommer.

Et slikt syn er den nye økonomiske politikken lite preget av.

4. Sosialøkonomen – en meteorolog?

Det var utvilsomt riktig å hevde som økonomiske eksperter og den norske regjering lenge gjorde, at krisens årsak bl.a. er den økonomiske politikken i de vestlige industriland. Jeg har også stor sympati med at vi demonstrerte det gode eksempel ved å føre en ekspansiv økonomisk politikk, slik Norge gjorde i 1975, 1976 og 1977.

Men alt med måte. Konjunkturutviklingen fra 1976 og de nærmeste årene burde ikke blitt prognostisert ved å forlenge oppgangstendensen i 1976, slik det ble gjort i Langtidsprogrammet i 1977. Det var i denne fase i konjunkturutviklingen all grunn til å være skeptisk med hensyn til om oppgangen virkelig kom. De prognoser som ble gjort, var mer et uttrykk for ønsketenkning – enn en reell konjunkturanalyse. [5].

Mens en meteorolog varsler været de neste dager, uten å angi sannsynligheten for å ta feil, skjer vanligvis ingen katastrofe om hans varsler slår feil, idet alle regner med at han kan ta feil og selv foretar supplerende vurderinger, og tar nødvendige forholdsregler. I andre tilfeller er det viktig at ekspertene angir sannsynligheten for at spådommen inntreffer, slik at en om nødvendig kan ta forholdsregler mot at det som forventes ikke inntreffer.

Det burde i løpet av 1976 blitt erkjent at den økonomiske politikken en førte, var svært uheldig hvis konjunkturbildet ikke bedret seg på sikt – og det var på dette tidspunkt usikkert. Det hadde derfor vært rimelig på dette tidspunktet å starte opp en økonomisk planlegging som tok hensyn til at krisen kunne bli langvarig. Da kunne overgangen til en ny politikk blitt mykere.

Fortsatt er hensynet til flere eventualiteter ikke bygget tilfredsstillende inn i den økonomiske politikken. De politisk-økonomiske myndigheter har riktignok tatt konsekvensen av at det er sterk konkurranse om markedsandeler på verdensmarkedet i dag, og at Norge med sin utadvendte økonomi er avhengig av en god konkurranseevne. En har imidlertid ikke sannsynliggjort at «tiltak som skal gi næringslivet bedre konkurranseevne» fører til målet, særlig ikke hvis den internasjonale krisen blir langvarig.

Jeg sitter tilbake med det inntrykk at sosialøkonomene ikke sterkt nok har beskrevet de ustabile og selvforsterkende prosesser ved vårt internasjonale handelssystem i en nedgangskonjunktur. Dessuten savner jeg en understreking av følgende momenter for å forklare dagens situasjon, som også trekker i retning av at dagens internasjonale økonomiske situasjon kan bli mer permanent:

- Den stigende konkurranse fra u-land som tar opp industriproduksjon og som ikke minst gjør bruk av

relativ billig arbeidskraft, i relasjon til den dyre arbeidskraften i de vestlige industriland.
- Tendensen til behovsmetning som gjør det vanskeligere å finne nye produkter å selge med fortjeneste, i kombinasjon med det forhold at bedriftene av konkurransemessige grunner tvinges til å produsere ved hjelp av mye realkapital og med relativt lite arbeidskraft.

5. Sluttord

Den kursendring av den økonomiske politikken som er kommet, har vært nødvendig. Men jeg er meget usikker på om den fører fram hvis de vanskelige internasjonale konjunkturer varer ved (kfr punkt 2 ovenfor). Derfor er det viktig å vie dette spørsmålet større interesse, og i tilfelle vår hypotese om stor usikkerhet blir bekreftet, hvordan skal en da utforme den økonomiske politikken? I forbindelse med det siste bør vi nå også seriøst vurdere tiltak som kan gi

- mer innslag av bilateral internasjonal handel, bl.a. for å sikre mer kontroll av handelen og større innslag av langsiktige avtaler.
- bilateral handel kan også brukes til å spre handelen på handelspartnere som gir vår økonomi større stabilitet.
- tiltak som reduserer åpenheten i norsk økonomi, selv om vi bryter internasjonale spilleregler.

LITTERATUR

(1) Nasjonalbudsjettet 1978, St. meld. nr. 1, 1977/1978.
(2) Revidert nasjonalbudsjett 1977, St. meld. nr. 102, 1976/1977.
(3) Norges Industri, nr. 7 og 8, 1978.
(4) Tillegg til langtidsprogrammet 1978–1981, St. meld. nr. 76, 1977/78.
(5) Langtidsprogrammet 1978–1981. St.meld. nr. 75 1976/1977.

Planlegger til Botswana

Direktoratet for utviklingshjelp (NORAD) skal engasjere en planlegger som leder for Samferdselsdepartementets planleggingskontor (Planning Division i Ministry of Works and Communications) i Botswana.

Arbeidsoppgaver:

Planleggingskontoret er ansvarlig for all teknisk-økonomisk planlegging og prosjektevaluering vedrørende veier, transport, sivil luftfart, telekommunikasjon, jernbane og offentlige bygg.

Kvalifikasjoner:

Søker bør være sosialøkonom (evt. siviløkonom) med utstrakt erfaring fra teknisk-økonomisk evalueringsarbeid, eller sivilingeniør med erfaring fra økonomisk arbeid. Dzt er ønskelig med erfaring fra arbeid i utviklingsland.

Tiltreden:

November 1978.

Tjenestested: Gaborone
Arbeidsspråk: Engelsk
Kontraktstid: 2 år
Søknadsfrist: 7. juli 1978.

Søknadsskjema og nærmere opplysninger fås ved henvendelse til
DIREKTORATET FOR UTVIKLINGSHJELP (NORAD),
Personellkontoret,
Fridtjof Hansens vei 14, postboks 8142, Oslo-Dep., Oslo 1.
Telefon (02) 46 18 00, 46 58 40, linje 184 eller 176.

Konsumentoverskudd med god samvittighet.*)

AV
STIPENDIAT VIDAR CHRISTIANSEN
SOSIALØKONOMISK INSTITUTT,
UNIVERSITETET I OSLO

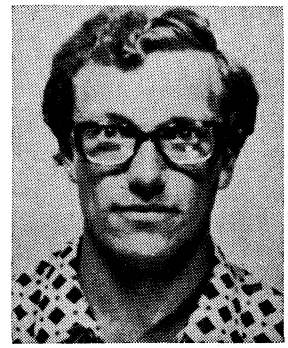

Få begreper synes å skape større forvirring blant økonomer enn konsumentoverskuddbegrepet. Formålet med denne artikkelen er å forsøke å eliminere iallfall noe av den uklarhet som hersker. Framstillingen er basert på to hovedtanker. Den første er at begrepet må vurderes i relasjon til en beslutningssituasjon. Den andre er at entydig bruk av konsumentoverskuddsmål i en flerpersonøkonomi forutsetter eksplisitt erkjennelse av inntektsfordelingsavveininger.

1. Innledning.

Anvendt velferdsteori er i ferd med å vinne utbredelse som et viktig hjelpemiddel for økonomer. Dette skjer naturlig nok ikke uten at en støter på en rekke praktiske og teoretiske problemer som krever avklaring. I 1970 ble det i Sosialøkonomen etterlyst en innføring i konsumentoverskuddsbegrepet. Etterlysningen ble besvart med en artikkel av Gunnar Bramness (Bramness (1970)) som ble innledet med følgende setning: «Det er få begreper i økonomisk teori som anvendes med dårligere samvittighet enn «consumer's surplus».« Dette forholdet ser ikke ut til å ha endret seg. Begrepet synes stadig å volde atskillig hodepine og dårlig samvittighet. Dette er ikke overraskende. Det finnes atskillige kilder til forvirring. Det er lansert en rekke konsumentoverskuddsmål som ofte framstilles som konkurrerende, og det har vært en populær beskjeftigelse å vise at bruk av forskjellige mål kan gi paradoksale resultater. Jeg skal ikke her gi noen oversikt over den debatt som har vært ført, men forsøke å bidra mer positivt til å avklare hvordan konsumentoverskuddsmål kan brukes til å nå fram til riktige beslutninger. Hovedvekten vil bli lagt på å få fram hvordan konsumentoverskudd kan inngå i beslutningskriterier i en flerpersonøkonomi.

2. Begreper og problemstilling.

La meg starte med en kortfattet, ikke-teknisk innføring i de tre konsumentoverskuddsmål som stort sett diskuteres. Utgangspunktet er at det skjer en endring i en eller flere av de priser som en konsument står overfor. Det første konsumentoverskuddsmål vi vil definere er *kompenserende variasjon* (i inntekten), forkortet KV, som er det inntektsbeløp konsumenten må gi avkall på for å bli på samme nyttenivå etter prisendringen som det han var på opprinnelig. Dersom prisendringen er fordelaktig for konsumenten, blir KV positiv. Dersom den er ugunstig, blir KV negativ. Det andre konsumentoverskuddsmål vi vil definere er *ekvivalent variasjon* (i inntekten), forkortet EV, som er den inntektsendring som ville være nyttemessig ekvivalent med prisendringen i den forstand at konsumenten ville oppleve samme nytteendring om han fikk denne inntektsendringen i stedet for prisendringen. EV er positiv eller negativ alt etter som prisendringen er gunstig eller ufordelaktig for konsumenten. For det tredje vil vi definere *Marshall's surplusmål,* forkortet MS, som arealene under etterspørselskurvene mellom de gamle og de nye prisene.[1])

De tre konsumentoverskuddsmålene vi har definert, kan lett illustreres i det tilfellet bare én pris endres. La oss si at prisen på gode l kalt p_1, endres fra p_1^a til p_1^b. Vi betegner kvantum med X_1. Betrakt følgende figur

*) Jeg vil gjerne takke Victor Norman for nyttige merknader til det opprinnelige manuskriptet.

Vidar Christiansen tok sosialøkonomisk embetseksamen 1974, og har siden vært ansatt ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo som universitetsstipendiat. Han har for tiden studieopphold ved University of Warwick, England.

[1]) Denne definisjonen er unøyaktig når flere priser endres. Mer presist definert er MS linjeintegralet av etterspørselsfunksjonene m.h.p. prisene mellom de gamle og nye prisene.

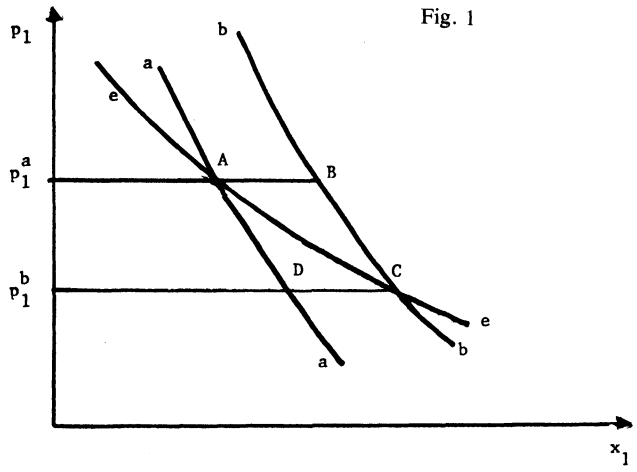

Fig. 1

Kurven *ee* er den ordinære etterspørselskurven. *aa* er den kompenserte etterspørselskurven svarende til det nyttenivå konsumenten har ved prisen $p^a{}_1$. Kurven angir altså hvordan etterspørselen varierer med prisen når inntekten endres samtidig slik at konsumenten forblir på det initiale nyttenivå. *bb* er den tilsvarende kompenserte etterspørselskurven svarende til det nyttenivå konsumenten får ved prisen $p^b{}_1$. Vi kan nå finne følgende arealer for konsumentoverskuddsmålene:

$$KV = p_1^a\, AD\, p_1^b\,, EV = p_1^a\, BC\, p_1^b\,, MS = p_1^a\, AC\, p_1^b\,.$$

Som vi ser er selve begrepsdefinisjonene greie. Problemene oppstår når en begynner å diskutere bakenforliggende tolkninger og bruk av det ene eller det andre mål. Den store bøygen synes å være at man blir sittende fast i problemet: Hva er (i seg selv) det riktige pengemessige uttrykk for en nytteendring? Dette er et lite fruktbart utgangspunkt for enhver praktisk anvendelse av slike mål. Det man primært er ute etter i praktisk interessante sammenhenger er et *hjelpemiddel til å fatte riktige beslutninger* – riktige i relasjon til en underliggende preferansestruktur. Med dette utgangspunkt vil det være riktig å bruke et konsumentoverskuddsmål dersom det tjener som hjelpemiddel til å treffe en riktig beslutning. Men det er slett ikke sikkert at ett konsumentoverskuddsbegrep er det eneste riktige. Det bør ikke overraske noen at en kan oppnå samme resultat med alternative hjelpemidler. Dermed er det ikke sagt at alle er like hensiktsmessige. Det er heller ikke opplagt at målene vil inngå på noen helt enkel måte i beslutningskalkylene.

La oss drøfte bruk av konsumentoverskudd i to forskjellige beslutningssituasjoner, nemlig tilfellet med én konsument og tilfellet med flere konsumenter. Beslutningsproblemet er å velge det beste innenfor et sett av mulige tiltak, som også inkluderer nullalternativet å ikke foreta seg noe. Virkningene av et tiltak er de endringer som forårsakes i priser og inntekt(er).

3. Enperson-tilfellet.

Anta først at virkningene bare berører én konsument (eller en homogen konsumentgruppe) som tilpasser seg optimalt til enhver gitt pris- og inntektssituasjon. Det er vanlig å rankere mulige tiltak etter konsumentoverskudd minus kostnad i form av inntektstap ved de enkelte tiltak. Det er et vel etablert resultat i litteraturen om konsumentoverskudd at i dette tilfellet vil en ledes til den beste beslutningen for konsumenten ut fra rent ordinale preferanser, enten en rankerer de mulige tiltakene ved hjelp av kompenserende variasjon eller ved hjelp av ekvivalent variasjon. Se Diamond og McFadden (1974). I spesielle tilfeller kan det også vises at *MS* vil ligge mellom *KV* og *EV*, slik at rankering ved hjelp av *MS* også vil føre til riktig beslutning. Dette gjelder for det første i det tilfellet bare én pris endres. Ellers er det vist (i Dixit og Weller (1977)) at det gjelder i enkelte spesialtilfeller, f.eks. når inntekten er konstant, og når inntektselastisitetene er uavhengige av de priser som endres. Også i andre tilfeller kan en imidlertid ha nytte av *MS* som en tilnærmelse til *KV* eller *EV*. Det er utarbeidet formler for avvik mellom *MS* og *KV*, og *MS* og *EV*. Se Willig (1976).

I enpersontilfellet er det altså ikke vanskelig å rettferdiggjøre bruk av alternative konsumentoverskuddsmål ut fra de samme kriterier som vi bygger på i vanlig konsumentteori.

4. Flerperson-tilfellet.

Det nye problemet en møter når en går over til en økonomi med flere personer eller grupper, er at en må avveie de forskjellige personers eller gruppers interesser opp mot hverandre. Det vil ikke være mulig å treffe en beslutning uten at en eksplisitt eller implisitt foretar en inntektsfordelingsavveining (uten i helt spesielle tilfeller hvor Pareto-kriteriet kan være tilstrekkelig). Jeg tror svært mye av uklarheten omkring bruk av konsumentoverskuddsmål i en flerpersonøkonomi skyldes at en forsøker å gå utenom fordelingsproblemet. Siden dette er umulig, vil ethvert slikt forsøk simpelthen representere en implisitt måte å løse fordelingsproblemet på. På denne bakgrunn er det ikke vanskelig å forstå at bruk av forskjellige konsumentoverskuddsmål i en flerpersonøkonomi uten en konsistent fordelingskorrigering kan lede til forskjellige beslutningsresultater og tilsynelatende paradokser. Årsaken er ganske enkelt at den implisitte fordelingsavveining ikke ligger fast.

La oss se på en økonomi med to personer (eller grupper). For å kunne drøfte riktig bruk av konsumentoverskuddsmål i en flerpersonøkonomi trenger vi et eksplisitt kriterium for fordelingsavveining. La oss derfor bringe inn en additiv velferdsfunksjon på indirekte form, dvs. med priser og inntekter som argumenter:

(1) $W = V(p,y) + V(q,r)$

Her er p og y den prisvektor og den inntekt som den ene gruppen står overfor, mens q og r er den prisvektor og den inntekt som den andre gruppen står overfor. Vi regner altså med at gruppene ikke bare kan ha forskjellig inntekt, men også kan stå overfor ulike priser. V-funksjonen er en bestemt monotont stigende transformasjon av den enkeltes nyttefunksjon. For enkelhets skyld har vi antatt at gruppene inngår symmetrisk i velferdsfunsjonen.

La (p^a, y^a, q^a, r^a) være markedspunktet initialt, og la (p^b, y^b, q^b, r^b) være situasjonen som vil realiseres etter et mulig tiltak som er til vurdering. Det vil være riktig å akseptere tiltaket dersom

$$(2)\quad V(p^b,y^b) - V(p^a, y^a) + V(q^b, y^b) - V(q^a, y^a) > 0$$

Vi skal nå se nærmere på beregning av den første differensen i (2). Den andre kan behandles tilsvarende. Vi lar fotskrift 1 angi gruppe 1.

Etter definisjonen av KV er

$$V(p^a, y^a) = V(p^b, y^b - (y^b - y^a) - KV_1)$$

slik at

$$(3)\quad \begin{aligned} &V(p^b, y^b) - V(p^a, y^a) = \\ &V(p^b, y^b) - V(p^b, y^b - (y^b - y^a + KV_1)) \end{aligned}$$

Dette viser hvordan kompenserende variasjon vil inngå i en nytte-kostnadskalkyle i en flerpersonøkonomi.

Etter definisjonen av EV er

$$V(p^b, y^b) = V(p^a, y^a + (y^b - y^a) + EV_1)$$

slik at

$$(4)\quad \begin{aligned} &V(p^b, y^b) - V(p^a, y^a) = \\ &V(p^a, y^a + (y^b - y^a + EV_1)) - V(p^a, y^a) \end{aligned}$$

Dette viser hvordan ekvivalent varisjon vil inngå i en nytte-kostnadsanalyse i en flerpersonøkonomi.

Ut fra (3) og (4) ser vi at konsumentoverskuddsmål kan være egnede hjelpemidler i en nytte-kostnadsanalyse også i en flerpersonøkonomi, men anvendelsen er generelt ikke så likefram som i enpersonøkonomien. Ved hjelp av (3) eller (4) kommer en fram til en differense der leddene bare atskiller seg fra hverandre i inntektsargumentet. Vi ser at KV og EV er alternative hjelpemidler. Velger en å bruke KV, ser vi av (3) at en må kjenne til hvordan velferden varierer med inntekten i den nye prissituasjonen (dvs. etter at tiltaket er realisert). Sagt på en annen måte må en kjenne pengegrense velferdsfunksjonen (den deriverte av V m.h.p. inntektsargumentet) som gjelder i den nye prissituasjonen, og integrere over denne. Velger en å anvende EV, ser vi av (4) at en må kjenne til hvordan velferden varierer med inntekten i den opprinnelige prissituasjonen. Dette er normalt et mildere krav enn at en skal kjenne samvariasjonen i den nye prissituasjonen.

Det er vanlig å sammenligne KV eller EV direkte med kostnader i form av inntektstap $(y^a - y^b)$. Dette vil være riktig dersom alle personer står overfor samme priser $(p = q)$, og ei ekstra krone tillegges samme vekt for alle uansett inntekt, dvs. V er lineær i y og pengegrensevelferden ω følgelig uavhengig av y. Pengegrensevelferden kan da skrives som en konstant ω^a i utgangssituasjonen og en konstant ω^b i situasjonen etter tiltaket. De to konstantene er normalt forskjellige pga. ulike bakenforliggende priser. (Vi kunne tenke oss at ω var konstant bare i den ene prissituasjonen, men dette synes svært spesielt.) For at ω skal være uavhengig av inntektsnivå for forskjellige priser, kreves det en bestemt etterspørselsstruktur, nemlig linære Engel-kurver. Når «ei krone er ei krone» uansett inntektsnivå, finner vi så ved hjelp av (3) og (4) og innsetting i (2) at det vil være riktig å akseptere tiltaket dersom

$$(5)\quad \omega^b\,[KV_1 + KV_2 - (y^a - y^b) - (r^a - r^b)] > o$$

$$(6)\quad \omega^a\,[EV_1 + EV_2 - (y^a - y^b) - (r^a - r^b)] > 0$$

Siden ω er positiv, blir kravet at hakeparentesuttrykkene er positive, hvilket er det samme som det vanlige krav at summen av konsumentoverskudd er større enn kostnadene ved tiltaket i form av samlet inntektstap. Bemerk at slik som (5) og (6) er utledet, er de likeverdige beslutningskriterier. (Venstresidene er like og lik venstresiden i (2)). Dersom forutsetningene er oppfylt for å bruke KV og EV direkte også i en flerpersonøkonomi, vil beslutningen om et tiltak skal realiseres eller ikke være *entydig* ved bruk av de to målene. Med de forutsetninger som kreves, regner vi faktisk som om det bare er én konsument. Forutsetningene tillater konsistent aggregering av individuell etterspørsel, hvilket innebærer at en kan ta utgangspunkt i aggregerte etterspørselsfunksjoner for beregning av konsumentoverskuddsmål. For nærmere behandling av aggregeringsproblemet, se Gorman (1975) og Müellbauer (1975, p. 528).

La oss også ta med at for å kunne anvende kriterium (5), men ikke nødvendigvis (6), er det tilstrekkelig at ω er uavhengig av inntekten, og at gruppene havner i samme prissituasjon etter tiltaket, dvs. $p^b = q^b$. Likedan er det tilstrekkelig for å kunne anvende kriterium (6), men ikke nødvendigvis (5), at ω er uavhengig av inntekten, og at gruppene står overfor samme priser initialt, dvs. $p^a = q^a$.

Vi skal nå gjøre forutsetninger som bringer oss over i et standardtilfelle i nytte-kostnadsframstillinger. Det forutsettes et tiltak som har nyttevirkninger for den ene gruppen, mens den andre gruppen helt eller delvis betaler kostnadene ved tiltaket. En vanlig oppskrift er at en skal beregne konsumentoverskudd minus kostnad for den gruppen som

tjener på tiltaket, og jamføre dette med kostnaden for den andre gruppen. Vi antar at gruppe 1 vil oppleve endring i priser og eventuelt inntekt på grunn av tiltaket, mens gruppe 2 bare påføres et inntektstap svarende til den del av kostnaden ved tiltaket som bæres av gruppen. La K være kostnaden for gruppe 2 og $q = q^a = q^b$. Ved hjelp av formelene (2), (3) og (4) kan vi nå utlede følgende alternative betingelser for velferdsøkning pga. tiltaket:

(7) $V(p^b, y^b) - V(p^b, y^b - (y^b - y^a + KV_1))$
$> V(q, r^a) - V(q, r^a - K)$

(8) $V(p^a, y^a + (y^b - y^a + EV_1)) - V(p^a, y^a)$
$> V(q, r^b + K) - V(q, r^b)$

La oss først drøfte ut fra (7) når det vil være riktig å bruke $KV_1 - (y^a - y^b) > K$ som kriterium for å akseptere tiltaket. Dersom $p^b = q$, og V er lineær i inntekten, har vi et spesialtilfelle av (5), og betingelsen er selvfølgelig oppfylt. Ellers ser vi at kriteriet normalt bare vil gjelde dersom $p^b = q$ og $y^b = r^a$. Det vil si at tiltaket må føre til utjamning av de priser gruppene står overfor, og den gruppen som opplever nyttevirkningene må motta samme inntekt etter tiltaket som den andre gruppen hadde initialt.

Vi antar her at gruppene er av samme størrelse. Dersom den gruppen som betaler K er så stor (tilnærmet hele samfunnet) at hver konsument opplever et marginalt inntektstap, vil K bli gitt en konstant vekt, og forutsetningen for å bruke det enkle kriteriet er at pengegrensevelferden for gruppe 1, $\omega(p^b, y)$, er lik denne konstanten iallfall for de aktuelle y-verdier.

Vi skal så gå over til forutsetningene for at det skal være riktig å bruke $EV_1 - (y^a - y^b) > K$ som krav for å akseptere tiltaket. Dette vil gjelde som spesialtilfelle av (6) dersom $p^a = q$ og V er lineær i inntektsargumentet. Ellers ser vi ved å betrakte (8) at betingelsen normalt bare vil gjelde dersom $p^a = q$ og $y^a = r^b$. Det vil si gruppene må stå overfor samme priser initialt, og den gruppen som bare belastes kostnader må ende på samme inntekt etter at kostnadsbidraget er betalt, som den begunstigede gruppen hadde i utgangspunktet.

Som vi ser, kreves det helt spesielle forutsetninger for å kunne bruke KV eller EV direkte til å avgjøre om et tiltak er samfunnsøkonomisk lønnsomt. I praksis vil en selvfølgelig av og til kunne finne det akseptabelt å si at det foreligger en brukbar tilnærmelse til den ene eller den andre situasjon. Men som hovedregel vil det være nødvendig å ta hensyn til formene på V-funksjonene. Det følger av utledningene foran at det er like riktig å bruke KV eller EV, forutsatt at de anvendes riktig, dvs. at hvert mål inngår som det skal i V-funksjonene.

Et poeng med å bringe inn konsumentoverskuddsmål i velferdskriterier av typen (2), er at en får kriterier hvor det kun inngår priser knyttet til situasjonen før tiltaket *eller* situasjonen etter tiltaket. Det bør dog bemerkes at dersom man har den nødvendige informasjon om etterspørselsstrukturen til å beregne KV eller EV, og kjenner til hvordan velferden varierer med inntektsargumentet for et gitt prissett, kan en også finne hvordan velferden (V) varierer med prisene. ($\alpha V/\alpha p_i = -x_i\omega$, der x_i er forbruket av vare i og ω er pengegrensevelferden.) Egentlig kan en da anvende velferdskriteriet (2) direkte uten å gå veien om å bringe inn konsumentoverskuddsmål. Men la oss her holde oss til behandlingen av konsumentoverskuddsbegrepene.

I praksis vil det ofte være for vanskelig å estimere KV eller EV (selv om det finnes forenklede formler, f.eks. i Seade (1976)). Ofte vil en nøye seg med å estimere MS. For spesielle funksjonsformer kan en finne eksakte sammenhenger mellom MS, KV og EV. Ellers kan MS som tidligere omtalt ses på som en tilnærmelse til KV og EV. Siden det normalt må antas å være lettere å danne seg en oppfatning om eller estimere samvariasjonen mellom velferd og inntekt[2]) for de priser som faktisk gjelder enn for de som vil genereres av tiltaket, vil det antakelig være mest hensiktsmessig å oppfatte MS som en tilnærmelse til EV og benytte uttrykk av typen (4). En kan selvfølgelig ta hensyn til at MS bare er en tilnærmelse ved å foreta følsomhetsberegninger. Dette vil i praksis også være ønskelig pga. andre og antakelig vel så viktige feilkilder.

At en i praksis må foreta (til dels grove) tilnærmelser til de prinsipielt riktige mål er selvfølgelig ikke noe spesielt for konsumentoverskudd. Det som ofte synes å være en spesiell kilde til hodepine er at det også råder betydelig forvirring m.h.t. hva som ideelt sett er det riktige, og hva som er de implisitte forutsetninger bak de vanlige kriterier. Det er mitt håp at denne artikkelen kan ha bidratt noe til oppklaring i så måte.

[2]) For eksempel på estimering av pengegrensevelferdsfunksjonen se Christiansen og Jansen (1977).

REFERANSER

[1] Bramness, G., 1970, Hva er «consumer's surplus?» *Sosialøkonomen* nr. 10.

[2] Christiansen, V. og E.S. Jansen, 1977, Implicit Social Preferences in the Norwegian System of Indirect Taxation. *Memorandum fra Sosialøkonomisk Institutt,* Universitetet i Oslo, 13. august.

[3] Diamond, P.A. and D.L. McFadden, 1974, Some uses of the expenditure function in public finance, *Journal of Public Economics 3,* 1–19.

[4] Dixit, A.K. and P.A. Weller, 1977, The three consumer's surpluses, *manuscript,* University of Warwick.

[5] Gorman, W.M., 1975, Tricks with Utility Functions, in M.J. Artis and A.R. Nobay, eds., *Essays in Economic Analysis,* AUTE 1975, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, 211–243.

[6] Muellbauer, J., 1975, Aggregation, Income Distribution and Consumer Demand, *Review of Economic Studies 42,* 525–543.

[7] Seade, J., 1976, Consumer's surplus and linearity of Engel's curves, *Warwick Economic Research Papers 95,* University of Warwick.

[8] Willig, R.D., 1976, Consumer's Surplus without Apology, *American Economic Review 66,* 589–597.

Hjørnestein og småstein: Industrietablering på et ensidig industristed[1])

AV
FØRSTEAMANUENSIS KJELL GRØNHAUG
NORGES HANDELSHØYSKOLE

FORSKER TOR FREDRIKSEN
INDUSTRIØKONOMISK INSTITUTT

Denne artikkelen tar for seg enkelte sider ved etablering av bedrifter. Undersøkelse av samtlige industrietableringer i en industrikommune, viser at man her kan skille mellom to typer etableringer, nemlig private nyetableringer og politisk initierte knoppskytinger. Samtlige private etableringer startet små, og er – med ett unntak – forblitt små. Utgangspunktet for disse etableringene var i samtlige tilfeller den lokale, dominerende industribedrift. De politisk initierte etableringene startet alle som relativt store bedrifter, uavhengig av eksisterende industri.

1. Innledning

I denne artikkelen rettes oppmerksomheten mot etablering av bedrifter. Etter en summarisk diskusjon av ulike etableringsformer, blir det gjort rede for gjennomføring av og resultater fra en undersøkelse med sikte på å studere nyetableringer i en industrikommune.

Mange interessenter og interesser er knyttet til etablering av nye bedrifter: – enkeltindividet som søker sikkert utkomme og meningsfull beskjeftigelse; entreprenøren som ønsker å realisere drømmer knyttet til fortjeneste og selvrealisering; politikeren som gjennom nye arbeidsplasser vil innfri valgløfter om arbeid til alle og like muligheter uansett bosted, noe ikke minst St.meld. nr. 67 (1974–75) bærer bud om (se side 38–42).

Interessen for nyetableringer har i en viss utstrekning vært knyttet til *ensidige* lokalsamfunn, fortrinnsvis slike som er bygget opp omkring en enkelt industribedrift eller en bestemt naturressurs.[2]) Dette skyldes flere forhold: Når økonomisk virksomhet er knyttet til en eller et begrenset antall bedrifter og næringer må nødvendigvis en vesentlig del av produksjonen omsettes *utenfor* det lokale produksjonssted. Videre: enhver bedrift/næring har en viss sannsynlighet både for å vokse, stagnere og dø hen. Antar man uavhengighet mellom stagnasjon-/dødsannsynlighet for ulike bedrifter og næringer, tilsier dette at jo flere bedrifter og næringer som er representert i området, desto større stabilitet og vekstmuligheter.

Er det dessuten slik at de forskjellige virksomheter sysselsetter personer med ulike ferdigheter, skulle eksistensen av flere bedrifter og næringer også tilsi større muligheter for selvutfoldelse gjennom arbeidet.

[1]) Takk til Jens Chr. Hansen, Einar Hope, Torbjørn Olsen, Agnar Sandmo, Arne Selvik, Eirik Vatne og Per Aarhus som alle har kommentert et tidligere utkast til denne artikkelen.

Kjell Grønhaug er siviløkonom, har hovedfageksamen i sosiologi, licentiateksamen (NHH), samt foretatt videregående studier i USA. Han har publisert en rekke artikler i europeiske og amerikanske tidsskrifter, samt skrevet bøker med utgangspunkt i markedsøkonomisk problemstillinger. Har mange års praksis innenfor markedsføring og markedsforskning, og er nå ansatt som førsteamanuensis ved Norges Handelshøyskole.

Tor Fredriksen har økonomisk/administrativ distriktshøyskoleeksamen, samt cand. polit. eksamen med sosiologi hovedfag. Han har vært knyttet til forskjellige forskningsprosjekter, og er nå ansatt som forsker ved Industriøkonomisk Institutt.

[2]) For nærmere drøfting av begrepet «ensidig» samt oversikt over relevant litteratur, se Selvik (1977).

Forskere fra flere disipliner har interessert seg for etablering, vekst og nedlegging av bedrifter (organisasjoner). Det er her på ingen måte vår hensikt å gi oversikt over ulike tradisjoner og tilnærmingsmåter, men heller kort forsøke å *karakterisere* hva som har vært – og er – typisk for noen utvalgte disipliner.

– Innen økonomi (særlig industrial organization) har motivasjonen for etablering (som oftest implisitt) vært knyttet til fortjenestemuligheter. Selve etableringsfasen er lite behandlet, mens vekten derimot har vært lagt på *barrierer* som enten hindrer eller influerer på etablering. Se Bain (1959), Stiegler (1968) og Koch (1974) for diskusjon og oversikt over relevant litteratur.

– Geografer har i stor utstrekning knyttet etablering – eller mer presist – lokalisering av nyetablering til bestemte spatiale særfordeler, såkalte *lokaliseringsfaktorer*. For oversikt se Thorngren (1972).

– Forskere med organisasjonsteoretisk bakgrunn synes særlig å ha fokusert på selve *beslutningsprosessen* bak slike etableringer, med vekt på søking etter og vurdering av alternativer, mål og konsekvenser ved slik aktivitet. Relevant oversikt finnes hos Starbuck (1965, 1976).

Dessuten bør nevnes senere tids forsøk på å studere etablering, vekst og nedleggelse som *naturlig utvelgelse* versus organisatorisk *adapsjon*. Både økonomer og organisasjonsteoretikere har benyttet seg av slike utgangspunkt. Se Alderich & Pfaffer (1976) og Hannan & Freeman (1976) for grundig litteraturoversikt.

De inntrykk man sitter igjen med etter å ha forsøkt å orientere seg i denne litteratur, kan oppsummeres slik:

- Det finnes ingen enhetlig eller dominerende teori for dette problemkompleks
- Selve etableringsfasen synes heller mangelfullt beskrevet og forklart.

2. Etableringsformer

Hittil har vi upresist snakket om etablering – uten noen nærmere avgrensing av meningsinnholdet knyttet til dette begrep. Etablering vil for det første innebære at en *ny* enhet kommer til i populasjon av bedrifter (organisasjoner). Ved nærmere ettertanke ser en lett at dette på ingen måte er en tilstrekkelig og ei heller noen uproblematisk karakterisering. Eksempelvis vil en deling av en eksisterende bedrift bli registrert som nyetablering – uten at dette trenger å bety økt sysselsetting eller omsetning.[3]) Velger vi å se bort fra definisjons- og datamessige problemer, kan det for vårt formål være hensiktsmessig å skille mellom følgende former for etablering innen et avgrenset område:

(1) Nyetablering
(2) Knoppskyting
  a) – fra bedrift innen området
  b) – fra bedrift utenfor området
(3) Omlokalisering (fra å være utenfor til å komme innenfor området).

Med nyetablering vil vi forstå at initiativet til og gjennomføringen av etableringen kan sees løsrevet fra direkte ønsker om vekst i en eksisterende bedrift. Med knoppskyting derimot vil vi forstå etablering med sikte på å oppnå vekst enten det måtte skje i samme eller annen bransje som moderbedriften; mens omlokalisering betegner flytting av en allerede eksisterende bedrift fra et område til et annet område.

I den på mange måter sparsomme litteratur vedrørende bedriftsetablering, vekst og nedlegging kan man grovt skille mellom beskrivelse og analyse av *total*populasjoner av bedrifter og mer *case*-pregede studier. Den første klasse av studier har i første rekke vært basert på datamateriale innsamlet av Statistisk Sentralbyrå, hvor man egentlig ikke har mål på motiver og årsaker til etableringer, men har forsøkt å dedusere seg fram til disse. Det finnes svært få studier av denne type, og hvor Wedervangs (1965) studie av norsk industri bør framholdes.

Case-pregede studier finnes det langt flere av. Mange av disse er knyttet til etablering av store industribedrifter på steder med ensidig næringsgrunnlag. Ved siden av rent beskrivende framstillinger, finnes også konsekvensanalyser med sikte på å vurdere virkningen av slike nyetableringer på folks levekår.[4]) Et begrenset antall studier har også behandlet motiver for å etablere små og mellomstore bedrifter (se Busch 1975, Norges Industriforbund 1976).

3. Undersøkelsen

Vi vil her i første rekke fokusere på den fortsatte bedriftsetablering i tilknytning til et ensidig industristed. Slike etableringer vil ikke bare bli forsøkt forstått ut fra en individualistisk (den enkelte bedrifts) synsvinkel, men også forsøkt tolket i lys av enkelte strukturelle forhold i bedriftens omgivelser. Dette avviker fra de fleste tidligere studier, hvor man fortrinnsvis enten har studert den enkelte bedrift eller populasjoner av bedrifter.

På grunn av få velkvalifiserte hypoteser i skjæringsfeltet etableringer/ensidige industristeder, har vi her valgt å gjennomføre en eksplorativ studie med vekt på å lære denne problemsfære å kjenne, og heller på sikt utvide antall cases.[5])

Denne studien er avgrenset geografisk til Strand kommune i Rogaland fylke. Ca. 7 500 innbyggere bor i kommunen. Industri er viktigste næringsvei, og Sta-

[3]) For nærmere behandling av dette og lignende definasjonsmessige problemer se Ringstad (1977).

[4]) For detaljert oversikt over gjennomførte studier se Selvik (1977)

[5]) For en interessant redegjørelse for slik gradvis læring, hypotesegenerering – og på sikt – testing, se Glaser, Straus (1967).

vanger Staal A/S[6]) på tettstedet Jørpeland har i mer enn 60 år vært kommunens viktigste arbeidsplass. Eksempelvis kan nevnes, 75–80% av kommunens skatteinntekter for få år siden kunne tilskrives denne bedrift. I årene 1976–1977 var denne andelen sunket til ca. 40–45%, og i skrivende stund, (1978), ser det heller svart ut for bedriftens framtid.

En lang rekke på sekundære og primære data ble benyttet, så som offentlig statistikk, kommunale generalplaner, årsrapporter m.v. Med utgangspunkt i slike data, godt hjulpet av informasjon gitt av nøkkelpersoner, maktet vi å rekonstruere oversikt over bedriftsetableringer etter siste verdenskrig (også slike som i mellomtiden var nedlagt). P.g.a. industriens antatte rolle for sysselsetting og kommunal økonomi, valgte vi her å konsentrere oss om industribedrifter. Ved bruk av en «snøball-tilnærming», dvs. at på bakgrunn av opplysninger om personnavn gitt under intervjuer, ble man gradvis i stand til å lokalisere forskjellige initiativtakere og bedriftsledere. Disse ble så etter tur kontaktet og intervjuet. I lange, semistrukturerte intervjuer ble det særlig lagt vekt på å «rulle opp» sider ved selve etableringsfasen, den videre utvikling, og produkt- og markedsforhold. M.a.o. det ble her forsøkt å *rekonstruere* hendingsforløp. Slike rekonstruksjoner kan selvsagt være beheftet med forskjellige typer feil som bl.a. kan tilskrives glemsel og/eller bevisst forvrengning. Bruk av muntlige kilder, og flere respondenter for å framskaffe informasjon om *samme* saksforhold, har rimeligvis bidradd til langt på vei å redusere slike feil.[7])

4. Noen observasjoner

I tabell 1 er gitt en summarisk oversikt over industrietableringene etter 1945 i det aktuelle området:

Tabellen gir informasjon om i alt 10 etableringer. Disse kan inndeles i henholdsvis nyetableringer og knoppskytinger. La oss først konsentrere oppmerksomheten om nyetableringene. Samtlige er initiert av *privat*personer, eller om man vil – entreprenører. Ser vi nærmere på disse, viser det seg at med ett unntak (etabl. nr. 9) har samtlige initiativtakere utgått fra Stavanger Staal A/S. Etablering nr. 9 er initiert av en person som tidligere var ansatt i bedrift (etablering) nr. 3.

Samtlige av de private etableringene har vært innenfor mekanisk industri/verksted. Bortsett fra bedrift (etablering) nr. 2, betjener alle hovedsaklig det lokale marked, med Stavanger Staal A/S som den dominerende avtaker. Sju av de åtte private nyetableringene startet som små og er *forblitt små*. Dessuten synes det også å være et felles ønske om å forbli små også i fremtiden. Det skal også nevnes at disse bedriftene hele tiden har tilbudt omtrent samme produktspekter innenfor det lokale område. Bedrift (etablering) nr. 2 derimot har både hatt vekst og utvist endring i produktspekter over tid (– fra fiskestenger i stål, til fiskestenger i glassfiber – til avansert antenneutstyr).

Retter vi oppmerksomheten mot de to knoppskytingene, merker vi oss at i begge tilfeller ble initiativet tatt på *lokalpolitisk* hold. Videre skal understrekes at de lokale politikere gikk ut og *søkte* mulige etableringer. Begge bedriftene startet relativt store, omtrent på samme sysselsettingsnivå som nr. 6 fremdeles er, og som nr. 7 var ved nedleggingen i 1975. Disse bedriftene er (var) fullstendig sentraldirigerte med hovedadministrasjon lokalisert utenfor området.

5. Diskusjon

Som påpekt startet de private etableringene som små og majoriteten forble små. Det stemmer godt overens med hva som er rapportert i litteraturen[8]) og også med den trivielle observasjon – at storparten av alle bedrifter *er* små, selv om – som her påvist – at bedrifter *kan* vokse. De fleste av de private entreprenørene hevdet på direkte spørsmål om fremtidsutsiktene, at disse var «gode». Samtidig hevdet de på spørsmål om hvorvidt de ønsket å vokse – at de «ville forsøke å opprettholde omtrent samme størrelse som nå». Hvorfor velger de så å forbli små? En mulig forklaring kan være at de ser mulighetene som gode, men ikke så gode at de eksempelvis vil utvide med en sysselsatt, som eksempelvis representerer en økning på 50% for en tomannsbedrift! Ytterligere et moment kan ligge i tilknytning til *lokale nisjer*.[9]) De private entreprenørene her har «sett» nisjer som de har kunnet tilpasse seg og utnytte selv ved *små* ressurser, og som de dessuten har tilstrekkelig innsikt til å kunne betjene. Dessuten synes denne entreprenørvirksomhet å ha tilfredsstilt personlig motivasjon i retning av å drive selv og tjene penger.

Bedrift (etablering) nr. 2 representerer på mange måter et unntak. Selv startfasen hadde mye til felles med hva som var tilfelle også for de øvrige private etableringene. Det hele startet med utgangspunkt i de lokale muligheter. Imidlertid synes denne bedrift å ha «sett» og tilpasset seg nye muligheter, ikke en, men *flere* ganger. Dette kan synes til dels å ligge i at bedriften har *lært*, f.eks. å utnytte markedskontakter og kredittinstitusjoner, dels at denne vekst har resul-

---

[6]) Et godt innblikk i denne bedrifts bevegede fortid gir Strømme Svendsens (1961) økonomisk–historiske framstilling.

[7]) For nærmere begrunnelse og redegjørelse for en slik framgangsmåte se Smith (1975).

[8]) For oversikt over tidligere funn se Starbuck (1965) og Gross (1972). Videre stemmer observasjonene at de «store» startet som «store» med tidligere funn, jfr. «. . . is that most large corporations were at least middlesized at birth, and only a very small portion grew from modest beginnings» (Starbuck 1976, side 1099).

[9]) Denne søking og utnyttelse av de *nære* muligheter har også støtte i Cyert & March søketeori (1963). Dette tilsier imidlertid ikke at bedriften nødvendigvis må ha en «riktig» oppfatning av sine muligheter. For dramatisk beskrivelse hvor dette ikke er tilfelle, se Starbuck, Hedberg (1977).

Tabell 1. *Industrietableringer i Strand kommune 1975 – 1977.*

Etabl. nr.	Etabl. år	Etabl. form	Bransje	Initiativ	Sysselsetting	Markeds-område
1	1945	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	8 – 10	Lokalt
2	1948	Nyetabl.	Mek./elektro	Priv. entr.	ca. 70	Nasj. + Eksp.
3	1953	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	8 – 10	Lokalt
4	1959	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	2 – 3	Lokalt
5	1967	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	3 – 4	Lokalt
6	1967	Knoppsk.	Konf./tekstil	Kom.polit.	ca. 90	(Nasj. + Eksp.)
7	1969[1])	Knoppsk.	Hermetikk	Kom.polit.	(ca. 80)	—
8	1970	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	1	Lokalt
9	1971	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	2	Lokalt
10	1974	Nyetabl.	Mek.	Priv. entr.	3	Lokalt

[1]) Nedlagt i 1975.

tert i *større* ressurser som har muliggjort utnyttelse av nye muligheter. Karakteristisk for de øvrige private etableringer derimot, er at samtidig kun har sett og utnyttet en mulighet! Det er selvsagt flere mulige forklaringer på dette fenomen, f.eks. at det ikke er oppstått flere muligheter, men også at selve etableringen kan skyldes noen form for misnøye (se Norges Industriforbund (1976), Stanworth & Curran (1973) og Collens & More (1970), hvor selve etableringen tilfredsstiller deres motivasjon.

De to tilfellene av politisk initiert knoppskyting avviker fra mønsteret beskrevet ovenfor på to måter:

- For det første kom i begge tilfeller initiativet fra *lokaliseringsstedet* og ikke fra eier-/ledelsesinteresser
- Videre ble mulighetene i stor utstrekning *skapt* av initiativtakerne, som sammenholdt med de private entreprenører i langt større grad synes å besitte *maktmidler* til å frambringe og tilordne de nødvendige ressurser.

Den aktive søking og skaping av alternativer viser også at de kommunale politikere *her* har besittet ekspertise. Denne ekspertisen har dels bestått i å *«se»* og *«skape»* muligheter. Videre har de hatt kjennskap og evner til å skape kontakt med aktuelle bedrifter. M.a.o. de politiske myndigheter har her hatt aksess til og vært i stand til å utnytte et *sosialt nettverk*, og på den måten maktet å *kople* de lokaliseringsalternativ som de selv har maktet å frambringe til aktuelle aktører. Studier av områder hvor slik aktivitet *ikke* skjer, kan nettopp tyde på manglende evne og vilje til å se og skape muligheter, samt å håndtere slike sosiale nettverk.[10])

De aspekter som er diskutert ovenfor har så klart implikasjoner for spørsmål vedrørende alternativ sysselsetting. Det kreves *innsikt* og *ressurser* for å se og skape muligheter og utnytte disse. Ytterligere vil vi rette oppmerksomheten mot følgende punkt: I den offentlige debatt om småbedrifter (se St.meld. nr. 22 (1977–78 side 8)) har det vært fremholdt at man bør ta sikte på å utvikle bedrifter som kan dra nytte av hverandre. Her er imidlertid avhengigheten mellom storbedriften og sju av de åtte privatentreprenørene meget stor. Egentlig fungerer disse bedrifter som et *hierarki* av markeder, hvor riktignok den innbyrdes koordinering kan være utmerket, men hvor sårbarheten er stor (jfr. Williamson 1975). Sju av de åtte privatetableringene kan nærmest sammenliknes med avdelinger utskilt fra hovedbedriften, som kun bidrar ubetydelig til stedets totale sysselsetting.

Denne studien er foretatt i *ett* avgrenset område, og videre generaliseringer til andre bedrifter, næringer og områder bør så absolutt foretas med forsiktighet. På den annen side synes man å ha lokalisert visse mønstre, og kanskje også vesentlige forklaringsfaktorer. Planene for det videre arbeid er å foreta detaljerte studier innenfor andre områder, og på den måten både øke antall observasjoner og trekke inn supplerende forklaringsfaktorer knyttet til både den enkelte bedrift, selve næringsgrunnlaget og den politiske struktur. Ved en slik trinnvis fremgangsmåte håper vi både å fremskaffe informasjoner som nærmere kan belyse de mer spekulative utsagn som her er fremsatt og å reise nye spørsmål, forhåpentligvis til nytte for både praktiske og teoretiske problemstillinger.

[10]) En tidligere studie fra nabokommunen, Suldal, hvor *intet* skjedde til tross for både muligheter og behov for nye arbeidsplasser, tyder klart på dette (Grønhaug 1967). Dette er på mange måter analogt med bedrifters varierende evne til å bruke de politiske kanaler (jfr. Berrefjord, Hernes 1975).

REFERANSER

Aldrich, H.E. & J. Pfaffer. «Environments of Organizations», *Annual Review of Sociology*, Vol 2, (1976), side 79–105.

Bain, J.S. *Industrial Organization*, John Wiley & Sons, Inc, N.Y. 1959.

Berrefjord, O. & G. Hernes. «Markedsforvitring og statsbygging», *Sosialøkonomen*, September 1975, side 5–17.

Busch, T. *Små industribedrifter i Norge*, Skrifter 1975: 3, Hedmark/Oppland Distriktshøgskole 1975.

Collins, O. & D. G. More. *The Organization Maker*, Appelton – Century – Crofts, N.Y. 1970.

Cyert, R.M. & J.G. March. *A. Behavioral Theory of the Firm,* Prentice-Hall, Inc. 1963.
Glaser, B. G. & A.L. Strauss. *The Discovery of Grounded Theory* Aldine Publishing Company, Chicago 1967.
Gross, E. «Causes and Consequences of Organizational size», (Working paper), Dep. of Sociology, University of Washington, Seattles, 1972.
Grønhaug, K. *Suldal Kommune,* Tiltak og Plannemnd for Suldal Kommune, 1967.
Hannan, M.T. & J. Freeman. «The Population Ecology of Organizations», *American Journal of Sociology,* Vol 82, No 5, (March 1977) side 929–964.
Industridepartementet. *Norges industris utvikling og framtid.* St.meld. nr. 67 (1974–75).
Industridepartementet. *Små og mellomstore industribedrifter,* St.meld. nr. 22 (1977–78).
Koch, J.V. *Industrial Organization and Prices,* Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J. 1974.
Norges Industriforbund. *Etableringsprosessen.* Delrapport 2, Oslo 1976.
Ringstad, V. *Etablering, vekst og nedlegging av industribedrifter og -foretak i Norge,* Arbeidsnotat nr. 2: 1977, Industriøkonomisk Institutt, Bergen 1977.
Selvik, A. (red.) *Perspektiver på ensidige industristeder,* Arbeidsnotat nr. 3: 1977, Industriøkonomisk Institutt, Bergen 1977.
Smith, H.W. *Strategies of Social Research,* Prentice-Hall, Inc. N.J., 1975.
Stanworth, M.J.K. & J. Curran. *Management Motivation in the Smaller Business,* Gover Press LTD., Essex 1973.
Starbuck, W.H. «Organizational Growth and Development» i J.G. March (red.) *Handbook of Organizations,* Rand McNally & Company, Chicago 1965, side 451–533.
Starbuck, W.H. «Organizations and Their Environments» i M.D. Dunnette (red.) *Handbook of Industrial and Organizational Psychology,* Rand McNally College Publishing Company, Chicago 1976, side 1069–1123.
Starbuck, W.H. & B.L.T. Hedberg. «Saving an Organization from a Stagnating Environment» i H.B. Thorelli (red.) *Structure + Strategy = Performance,* Indiana University Press 1977, side 249–258.
Stiegler, G.J. *The organization of Industry,* Richard D. Irving, Inc. Homewood, III 1968.
Strømme Svendsen, A. *Elektrostål og Industri – Innovasjon,* Samfunnsøkonomisk Institutt, Norges Handelshøyskole, Bergen 1961.
Thorngren, B. *Studier i lokalisering,* Beckmans, Stck. 1972.
Wedervang, F. *Development of a Population of Industrial Firms,* Universitetsforlaget, Oslo 1965.
Williamson, O.E. *Markets and Hierarchies Analysis and Antitrust Implications,* The Free Press, N.Y. 1975.

Framtidig rekruttering, utbyggingstiltak og arbeidskraft i jordbruket.

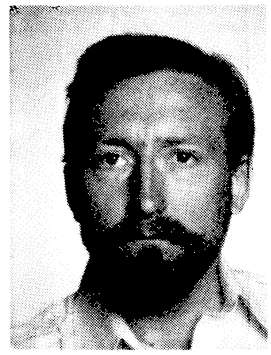

AV
FORSKER AUGUST E. RØSNES,
INSTITUTT FOR JORDSKIFTE,
NORGES LANDBRUKSHØGSKOLE

Lokalt/regionalt er rekrutteringen i jordbruket og gjennomføringen av utbyggingstiltak på de enkelte gardsbruk avgjørende for utviklingen innen næringen. Med data fra to kommuner vises det hvordan forhold både innen jordbruket og i andre næringer påvirker rekrutteringen og omfanget av utbyggingstiltakene. Effekter av rekrutteringssvikt og utbyggingstiltak på sysselsettingen klarlegges. Alternative endringer i sysselsettingen diskuteres i forhold til antatte endringer i produksjonsvolum. Resultatene vurderes i forhold til landbrukspolitiske målsettinger.

1. Bakgrunn.

I løpet av 2–3 år er det gjort flere beregninger over framtidig arbeidskraftutvikling i jordbruket. For landet totalt viser alle beregninger at sysselsettingen i næringen vil avta, men omfanget av reduksjonen er varierende. Mest omfattende nedgang viser St.meld. nr. 50 1974–75 (Naturressurser og økonomisk utvikling) s. 63 som anslår sysselsettingen i 1980 til 93-tusen årsverk. Det gir en årlig avgang for perioden 1974–80 på vel 3,7%. I St.meld. nr. 32 1975–76 (Om norsk ernærings- og matforsyningspolitikk) s. 161 er sysselsettingen i 1980 102-tusen årsverk som tilsvarer en nedgang i samme periode på 2,8% pr. år. Reduksjonen i sysselsettingen er minst i St.meld. nr. 75 1976–77 (Langtidsprogrammet) s. 165. Der er sysselsettingen anslått til 99-tusen årsverk i 1981, og årlig nedgang fra 1975 til 1981 blir 2,6%.

Grunnen til at de ferskeste anslag viser minst reduksjon i sysselsettingen, kan bl.a. føres tilbake til omleggingen av landbrukspolitikken generelt og de to siste jordbruksoppgjør spesielt. Større grad av inntektsmessig jamstilling mellom jordbrukere og andre yrkesgrupper i samfunnet, overgang til inntektsoppgjør som bygger på arbeidsinnsats istedenfor produsert mengde og utviding av markedet med større grad av selvforsyning ikke bare av husdyrprodukter, men også korn, er alle forhold som på kort og særlig lengre sikt er med å binde arbeidskraft til næringen. Sysselsettingen i jordbruket er likevel stadig påvirket av de samme faktorer som tidligere. På makronivå kan framleis pris- og markedsrelasjoner og produksjonsteknologi oppfattes som endringsbestemmende.

I de enkelte bygder vil imidlertid lokale/regionale forhold både i og utenom næringen påvirke utviklingen og dermed modifisere virkningen av en overordnet pris- eller landbrukspolitikk. Lokalt framstår andre og mer «handgripelige» faktorer som avgjørende for næringens framtid. Her vil jeg beskrive og forklare hvordan (1) rekrutteringen av nye brukere til og (2) utbyggingstiltak på de enkelte gardsbruk påvirker arbeidsinnsatsen.

Med utbyggingstiltak menes her nydyrking, bygging av nye driftsbygninger, utviding/modernisering av eldre, og utviding av besetningene. Dette er prosjekter som driftsplanleggingen innen næringen tar sikte på å gjennomføre.

Framstillingen bygger på analyser fra kommunene Sykkylven og Åfjord. For den første kommunen ble det brukt et representativt utvalg på 18%, på den siste et totalmateriale av alle bruk. Opplysningene er fra 1976. Sannsynlig forløp i rekruttering og gjennomføring av utbyggingstitak gjelder de nærmeste 12 år, dvs. perioden fram mot 1990.

2. Rekruttering og bruksutbygging.

I materialet er bruk med rekrutteringssvikt klassifisert etter (1) om de er uten overtakere eller (2) om de aktuelle overtakerne er usikre m.h.t. å drive bruket i framtida. I det første tilfellet kan nedleggingen være et resultat av brukssammenslåing og gjennomføring av rasjonaliseringsplaner utarbeidet av landbruksor-

Cand. agric. fra Norges landbrukshøgskole 1970.
Lic. agric. samme sted 1975.
Har fra 1976 arbeidet som forsker med spørsmål som gjelder planlegging og arbeidskraft i jordbruket.

ganene. Vurderinger av hvilke bruk som har usikre overtakere i perioden bygger bare på utsagn av brukerne selv og nøkkelinformanter.

I det tradisjonelle syn på valg av gardbrukeryrke tillegges inntektsmessige forventninger av gardsdrifta og dermed brukssstørrelsen stor vekt. Det er først og fremst små bruk som mangler overtakere. Rekrutteringen går lettere til større bruk. Statistisk synes dette vel dokumentert. Av alle bruk mindre enn 50 dekar i 1969 ble t.eks. 35% nedlagt i perioden 1969–75. Og av bruk 50–99 dekar og 100 dekar eller større ble henholdsvis 12% og 4% nedlagt (NOS A 817). Samme tendens kan også leses av dette materialet. Av alle bruk med rekrutteringssvikt er 56% mindre enn 50 dekar, 34% er 50–99 dekar og 10% er 100 dekar og større. I tillegg til at det er positiv sammenheng mellom størrelsen på jordbruksarealet og rekruttering, er det også slik at bruk med produktivt skogareal, eller størst produksjonspotensial generelt, får lettest overtakere. De antatte inntektsmessige faktorer som gjør at rekrutteringssvikten var størst på de minste brukene, vil virke på liknende måte i framtida som de tilsynelatende har gjort til nå.

Også omfanget av utbyggingstiltakene varierer med bruksstørrelsen. Det kan her skilles mellom utbyggingstiltak som er (1) under gjennomføring og (2) under planlegging. Av bruk som med sikkerhet vil være i drift om 12–13 år har nærmere to tredjedeler planer om utbygging, og utbyggingsintensiteten øker med økende bruksstørrelse. Materialet viser at bare 17% av brukene mindre enn 50 dekar har tiltak under gjennomføring eller planlegging. Av bruk 125 dekar eller større er tilsvarende andel hele 97%. Også de større brukene synes å ha sikrere planer om utbygging enn mindre bruk. Utbyggingstiltak under gjennomføring dvs. tiltak som med stor sannsynlighet blir gjennomført i samsvar med opprinnelige planer, er hyppigere på store enn på små bruk.

Det er flere forklaringer til denne ulikheten. En er utvilsomt at jordarealet, som andre knappe goder, er skjevt fordelt på eksisterende bruk. Store bruk har oftere udyrkede, og større udyrkede, arealer enn små bruk. Tegn på dette er naturligvis at av bruk med rekrutteringssvikt, dvs. jamt over de minste brukene, har bare 31% nydyrkingsareal. Av bruk som er sikret rekruttering, har derimot 71% areal egnet til nydyrking. Andre grunner kan søkes i hvilke normer landbruksorganene arbeider under, og i hvilken grad brukerne kan dra nytte av deres rådgiving (Dahl Jacobsen 1964 s. 197). Landbruksorganenes arbeid er i hovedsak mål-/middelorientert. I arbeidet med utbyggingstiltakene legges det vekt på omfanget av tiltakene, og på rasjonalitet og effektivitet i gjennomføringen. Rådgivningsarbeidet blir dermed i første rekke orientert mot brukere som i stor grad kan realisere tiltakene på egen hand (Sjoberg et al. 1966). Og dette er i hovedsak brukere på større bruk, dvs. eneyrkebrukere, brukere med næringsøkonomisk interesse, kunnskap og det minimum som kreves av materielle ressurser til å gjennomføre tiltakene (Hofset & Larsen 1976 s. 55).

Storparten av norske gardsbruk er avhengig av inntekter utenom jordbruket. Arbeidsmulighetene i andre næringer kan påvirke rekrutteringen og bruksutbyggingen på eksisterende bruk og dermed sysselsettingsutviklingen i næringen. Materialet viser at også i framtida vil sysselsettingen påvirkes av tilgangen til arbeidsplasser i andre næringer. Betraktes gardbrukernes yrkesstatus generelt, dvs. om de driver garden som eneyrke eller kombinerer gardsarbeidet med annet arbeid, så synes rekrutteringssvikten i framtida å bli størst på små kombinasjonsbruk og minst på store eneyrkebruk. Her er det viktig å være klar over at både bruksstørrelse og yrkesstatus har selvstendige effekter på rekrutteringen. En fordeligningsanalyse viser at av kombinasjonsbruk mindre enn 50 dekar er hele 43% uten eller har usikker rekruttering. For eneyrkebruk 50 dekar og større er tilsvarende andel bare 12%. Av differansen på 31% kan 18% tilbakeføres til kombinasjonsyrke og 13% til bruksstørrelsen. Rekrutteringen påvirkes altså mer av yrkessituasjonen enn av bruksstørrelsen.

Dette kan imidlertid ikke sees uavhengig av den reelle tilgang til arbeidsplasser innen akseptabel daglig reiseavstand. I de geografiske områder der det er lettest tilgang til arbeidsplasser i andre næringer, der er det heller ikke mulig å påvise sammenhenger mellom avtakende bruksstørrelse og kombinasjonsyrke på den ene side og sviktende rekruttering på den andre. Gode arbeidsmuligheter i andre næringer vil altså gjøre rekrutteringen i jordbruket lettere og dermed stabilisere antallet sysselsatte i næringen.

Brukernes yrkesstatus påvirker omfanget av bruksutbyggingen. Og siden det er nær sammenheng mellom kombinasjonsyrke og bruksstørrelse, er det grunn til å framheve at disse to faktorene har selvstendige effekter, – også på utbyggingen.

En fordelingsanalyse viser at effektene er nokså like. Andelen bruk med utbyggingstiltak er størst for eneyrkebruk 75 dekar og større og minst for kombinasjonsbruk mindre enn 75 dekar, – henholdsvis er andelene 89% og 23%. Av differansen på 66% kan 35% føres tilbake til bruksstørrelsen og 31% til kombinasjonsyrke. Sammenhengen mellom bruksstørrelse og yrkesstatus på den ene side og utbyggingen på den andre, gjør at områder med vanskelig tilgang til arbeidsplasser i andre næringer får en økende andel av produksjonsarealet og produksjonen i næringen.

På lang sikt er det imidlertid ikke tilstrekkelig å se sysselsettingsutviklingen i jordbruket bare i lys av det materielle produksjonspotensialet på de enkelte bruk og arbeidsmulighetene i andre næringer. Også formelle og sedvanemessige mekanismer som regulerer overdragingen av jordbrukseiendommer, påvirker rekrutteringen og bruksutbyggingen. Kjernen i norsk tradisjon er at nye brukere rekrutteres innen eller i nær tilknytning til de som eier og driver bruket i dag.

Lover som regulerer overføringen mellom selger og overtakere (odels-, åsets- og konsesjonsloven) bygger opp om dette prinsippet. muligheter for rekruttering av arbeidskraft i jordbruket vil dermed bli nøye knyttet til nåværende brukeres familiestatus og slektsskap i lokalsamfunnet.

Materialet viser også at rekrutteringssvikten vil bli størst på bruk der brukerne er enslige og/eller uten barn. Totalt er 41% av brukerne på bruk med rekrutteringssvikt ugifte, mens andelen er 13% på bruk som er sikret framtidig drift. I områder med lett tilgang til arbeidsplasser i andre næringer kan nesten alle tilfeller av bruksnedlegging føres tilbake til at nåværende brukere er barnløse, eller at de ikke har andre nære slektninger i lokalsamfunnet. I disse områdene blir faktisk barn og annet nært slektskap viktigste betingelse for rekruttering. Med gode muligheter for arbeid i andre næringer betyr ikke en potensiell eierrett til et gardsbruk bare muligheter til valg av gardbrukeryrke i tillegg til andre yrker. Eierposisjonen gir også rettigheter til tomte- og rekreasjonsarealer.

Innen rammer som settes av nært slektskap eller familieforhold, overdras disse eiendommene på et skjermet marked der prisene er betydelig lågere enn på det frie marked. Spørsmålet om å overta gardsbruk i områder med gode arbeidsmuligheter i andre næringer, vil dermed omfatte strategiske vurderinger om rimelig tilgang til tomtearealer, verdifaste formuesobjekter m.v. I slike områder vil denne typen vurderinger være framtredende ved bruksoverdraginger og brukets inntektsmessige betydning blir underordnet. I et slikt område, som også foregående år hadde liten rekrutteringssvikt, viser t.eks. Flo Hvidsten 1976 s. 69 at 60% av brukerne hadde mindre enn 10% av sin skattbare inntekt fra jordbruket.

I områder med gode sysselsettingsmuligheter vil denne konkurransen om jordbrukseiendommene gjøre det vanskeligere for landbruksorganene å bruke næringens produksjonslover til strukturrasjonalisering. Materialet viser da også at det ikke foreligger planer om brukssammenslåing i disse områdene. Brukssammenslåing som et ledd i bruksutbyggingen er det enklere å få gjennomført i områder med vanskelig tilgang til arbeidsplasser i andre næringer. De konkrete planene om sammenslåing finnes da også innen slike områder. Dette betyr at antallet sysselsatte i næringen lettere lar seg stabilisere i områder med gode arbeidsmuligheter. En eventuell tilbakegang i antallet sysselsatte som følge av brukssammenslåing vil i første rekke skje i områder der arbeidsmulighetene i andre næringer er vanskeligst. Denne områdevise endringen forteller imidlertid ikke noe om hvordan arbeidsinnsatsen i årsverk kommer til å endres, t.eks. som følge av bruksutbyggingen.

3. Effektene på sysselsetting og arbeidsinnsats.

Sviktende rekruttering og bruksutbygging vil på kort sikt både virke kvantitativt og kvalitativt forskjellig på syselsettingen i jordbruket. Rekrutteringssvikt med påfølgende nedlegging av bruk reduserer både antallet sysselsatte og arbeidsinnsatsen totalt i næringen. Under dagens betingelser vil utbyggingen på de enkelte bruk kunne øke arbeidsinnsatsen, uten å påvirke antallet sysselsatte. På lengre sikt er det imidlertid sannsynlig at effektene går mer over i hverandre. Med dette materialet belyses effektene ved endringer i antall sysselsatte på hel- og deltid og ved endringer i antall årstimer. Årstimene er beregnet på grunnlag av de normeringer som ble nyttet ved jordbruksoppgjøret og ved praktiseringen av avløserordningen (Landbruksdepartementet 1976 og Bondebladet 1976:25).

Av det totale antall bruk i materialet (385) mangler 9% overtakere fram mot 1990 og på 15% av brukene er rekrutteringen usikker. Totalt er det altså mest sannsynlig at mellom 9 og 24% av brukene blir nedlagt i perioden, dvs. en avgang på mellom 0,7 og 2,0% pr. år. Sannsynligste avgang i antall brukere enten på hel- eller deltid skulle følgelig ligge i samme intervall. Denne nedgangen i tallet på bruk er trolig større enn det målsettingene i eksisterende landbrukspolitikk antyder. I St.meld. nr. 14 1976–77 s. 124 er det antatt at de virkemidler som nå er tatt i bruk langt på veg vil kunne sikre den nødvendige rekruttering til næringen. Men en av forutsetningene er at en større del av yrkesutøverne i framtida kommer «fra andre samfunnslag» (s. 125), dvs. at en større andel av nye brukere ikke trenger være «født og oppvokst» i landbruket. Ut fra dette materialet er det tydelig at en vesentlig del av bruksnedleggingen skyldes at nåværende brukere ikke har etterkommere eller nære slektninger som kan overta. Det er særlig i disse tilfellene det er aktuelt med overtakere fra andre «samfunnslag». Men også i tilfeller der potensielle overtakere ikke er villige til å drive bruket er det naturligvis aktuelt med overtakere utenom landbruk. For å sikre rekrutteringen til næringen kan det derfor være aktuelt å handheve gjeldende bestemmelser om brukssammenslåing mindre restriktivt, og heller sørge for at personer som vil kjøpe og drive jordbrukseiendommer får overta bruk som er på salg.

Virkningene av rekrutteringssvikten og bruksutbyggingen på arbeidsinnsatsen vil jeg belyse ut fra fire utviklingsalternativer.

Alt. 1. Bruk uten overtakere nedlegges og alle utbyggingstiltak gjennomføres.
» 2. Som alt. 1, men bare tiltak under gjennomføring blir realisert.
» 3. Både bruk uten og med usikre overtakere nedlegges, og alle utbyggingstiltak gjennomføres.
» 4. Som alt. 3, men bare tiltak under gjennomføring blir realisert.

Alternativ 1 skulle gi den største økning i produksjonspotensialet og følgelig gi de største økninger i arbeidsinnsatsen. Alternativ 2 skulle virke minst «effektiviserende», mens 3 i størst grad skulle «effektivisere» produksjonen ved omfattende nedlegging av

de minste brukene og utbygging av de større. Det siste alternativet skulle i produksjonsomfang og følgelig arbeidsinnsats være det som ligner mest på nåværende situasjon.

I alle alternativ, bortsett fra 4, vil arbeidsinnsatsen øke fram mot 1990. Økningen i antall årsverk a 2 100 timer er 19% for alt. 1, 9% for alt. 2 og 8% for alt. 3. Med alternativ 4 vil arbeidsinnsatsen avta med 3%. Beregningene bygger naturligvis på *uendret* produksjonsteknologi. I løpet av 12–13 år vil utbyggingstiltakene, og i mindre grad rekrutteringen, føre strukturen i retning av eneyrkebruk, men ikke så mye at det er grunn til å anta at behovet for arbeid utenom bruket vil avta dramatisk.

I dag er t.eks. arbeidsinnsatsen på 56% av brukene mindre enn ett årsverk. Gjennomsnittlig er det 1750 årstimer pr. bruk. De mest yttergående alternativene, 2 og 3, gir en arbeidsinnsats pr. bruk som er mindre enn ett årsverk på henholdsvis 44% og 29% av brukene. Tilhørende gjennomsnitt er 2 100 og 2 500 årstimer pr. bruk. I gjennomsnitt krever altså ingen alternativer større arbeidsinnsats enn det som normalt kan utføres av en person i løpet av ett år med noe arbeidshjelp i de mest arbeidskrevende sesonger. Og gjennomsnittet er betydelig mindre enn de 1,6 årsverk (3360 årstimer) pr. bruk som effektivitetsnormene i jordbruksavtalen legger opp til (St.meld. nr. 14 1976–77 s. 90–91). Trass i usikkerhet om virkninger på antall sysselsatte i næringen, er det likevel grunn til å anta at økningen i arbeidsinnsatsen ikke vil kreve noen økning i antallet arbeidere. Dette gjelder alle utviklingsalternativer, kanskje med unntak av alternativ 1. I praksis betyr det at selv en økning av arbeidsinnsatsen på 8–10%, gir en avgang i antallet arbeidere. Men økningen kan naturligvis bety at arbeidsinnsatsen utenom jordbruket vil avta idet bruksutbyggingen i de områdene dette gjelder, sannsynligvis fører til at flere gardbrukere blir eneyrkebrukere.

Siden storparten av utbyggingen skjer på bruk som ligger i områder med vanskelig tilgang til arbeidsplasser i andre næringer, er økningen i arbeidsinnsatsen i tråd med de distriktspolitiske målsettinger for landbruket. Jordbruksproduksjonen har imidlertid klare markedsbegrensninger, slik at produksjonsøkningen som følger av bruksutbygging og økt arbeidsinnsats må falle innenom markedsrammene. Blir det overproduksjon må bruksutbyggingen innskrenkes, og grunnlaget for økningen av arbeidsinnsatsen forsvinner. Fram mot 1990 antyder produksjonsmålsettingen at produksjonen bør øke med mellom 0,5 og 0,7% pr. år (St. meld. nr. 14 1976–77 s. 79). I dette materialet tyder økningen i produksjonsareal og besetningsstørrelse for alternativene 1, 2 og 3 på at produksjonsøkningen kan bli mellom 2 og 3% pr. år. Det kan her legges til at antatt produksjonsøkning som følge av utbygging alltid er større enn økningen i arbeidsinnsatsen. Og siden utbyggingen virker effektiviserende på produksjonen, vil forskjellen mellom økning i antatt produksjon og arbeidsinnsats tilta desto større omfang utbyggingen får. Gjennomføres bruksutbyggingen i tråd med ett av de nevnte alternativene, betyr det overproduksjon (av melk), om ikke tilsvarende produksjonsform trappes ned i andre områder. Nærmest målsettingene for landet ligger alternativ 4 som kan gi en antatt produksjonsøkning på 0,7–0,8% pr. år. Men fram mot 1990 gir det altså en nedgang i arbeidsinnsatsen på omlag 3%. I den grad det er mulig å generalisere ut fra det gjennomgåtte materialet, er det lite sannsynlig at den produksjonsøkning landbrukspolitikken legger opp til vil kreve noen økt arbeidsinnsats i næringen.

4. Sluttvurdering.

Sysselsettingen lokalt/regionalt i jordbruket er her behandlet som et resultat av rekrutteringen til og bruksutbyggingen i næringen. I tillegg til at framtidig rekruttering og bruksutbygging naturligvis er påvirket av landbrukspolitikken og dens virkemidler, har også situasjonen på det lokale/regionale arbeidsmarked betydning for utviklingen. Da rekrutteringen til små bruk t.eks. er avhengig av arbeidsmuligheter i andre næringer, er det i områder med vanskeligst tilgang til arbeidsplasser at avgangen av antall sysselsatte i næringen kan bli mest omfattende. Og siden utbyggingen av de mest arbeidsintensive produksjoner særlig er knyttet til eneyrkebruk og til områder med vanskelig tilgang til annet arbeid, er det t.eks. særlig på slike bruk og i slike områder at arbeidsinnsatsen vil øke. Men økningen vil ikke kreve flere sysselsatte. Dette er med å regionalisere produksjonsstrukturen og arbeidsinnsatsen i næringen uavhengig av sentrale landbrukspolitiske virkemidler.

Siden den mest omfattende bruksutbyggingen skjer i områder med vanskelig tilgang til arbeid i andre næringer, kan den oppfattes å være i samsvar med distriktspolitiske målsettinger. Men i materialet er nesten all produksjon synonymt med melkeproduksjon. For landet samlet har vi i dag omlag markedsdekning av melk og melkeprodukter. Gjennomføring av de utbyggingstiltakene materialet antyder, betyr at de områdene dette gjelder kan øke sin andel av melkeproduksjonen totalt. Den antatte økningen kan derfor kreve en tilsvarende tilbakegang i produksjonspotensialet i andre områder eller redusert ytelse pr. melkeku. Den siste muligheten må i skrivende stund regnes som lite sannsynlig. Konsekvensene av en for intensiv bruksutbygging i noen områder kan skape markedsproblemer totalt og forutsette tilsvarende reduksjon i produksjon og arbeidsinnsats i andre næringssvake områder. Både ut fra produksjons- og distriktspolitiske målsettinger reiser dette spørsmål om det på en annen måte enn nå, er mulig å påvirke omfanget av utbyggingstiltakene, hvilke tiltak som bør gjennomføres og hvor de bør gjennomføres. Aktuelle virkemidler kan her være motivasjon av den enkelte bruker, regionale investeringskvoter, produksjonskvoter m.v.

LITTERATUR

Bondebladet 1976:25. Avløsertilskottet.

Hofset A. & A. Larsen 1976. Herredsagronomer og bønder. NLH–Asker.

Hvidsten A. Flo. 1976. Jordbrukets tilpassing i en industrikommune, s. 45–103 i B–H. Børresen et al.: Nedlegging av gardsbruk og tilpassing i jordbruket. – Ås-NLH.

Jacobsen K. Dahl. 1964. Teknisk hjelp og politisk struktur. – Univ.forl. Oslo.

Landbruksdepartementet 1976. Notat fra arbeidsgruppe oppnevnt på møte mellom jordbruket, organisasjoner og myndigheter. 18. februar.

NOS A 817. Jordbruksstatistikk 1975. – SSB., 1976.

Sjoberg G., Brymer R. & B. Farris. 1966. Bureaucracy and the lower Class. – Sociology and Social Research s. 325–337.

St.meld. nr. 50 1974–75. Naturressurser og økonomisk utvikling. – Finansdepartementet.

St.meld. nr. 32 1975–76. Om norsk ernærings- og matforsyningspolitikk. – Landbruksdepartementet.

St.meld. nr. 14 1976–77. Om landbrukspolitikken. – Landbruksdepartementet.

St.meld. nr. 75 1976–77. Langtidsprogrammet 1978–1981. Finansdepartementet.

Portrett: Ulf Sand

Motkonjunkturpolitikken har vært vellykket

INTERVJU VED
BJØRN TRETVOLL

– Den motkonjunkturpolitikk som har vært ført her i landet etter 1974 betrakter jeg som vellykket. På dette punktet er jeg kanskje mer katolsk enn paven, men jeg kan ikke se at man kunne ha opptrådt særlig anderledes så lenge målet var å opprettholde den fulle sysselsetting. Mye av den kritikk som nå rettes mot denne politikken synes jeg preges av etterpåklokskap i stor grad. Det var sparsomt med kritiske røster under marsjen. Det er lederen for Landsorganisasjonens økonomiske kontor Ulf Sand som sier dette i et intervju med «Sosialøkonomen».

Ulf Sand avla sosialøkonomisk embetseksamen høsten 1963. Han begynte deretter i Finansdepartementets planleggingsavdeling. Høsten 1966 gikk han over til Landsorganisasjonens økonomiske kontor der han arbeidet til han i mars 1971 ble statssekretær i det daværende Lønns- og prisdepartementet som ett år senere ble tillagt en del nye oppgaver og fikk navnet Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Ved regjeringsskiftet høsten 1972 gikk han tilbake til LO som utredningsleder. Han kom tilbake til Forbruker- og administrasjonsdepartementet som statssekretær da Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten etter valget i 1973. Denne stillingen hadde han til han i november i fjor gikk over til LO som leder av det økonomiske kontor.

– Den situasjon de vestlige industriland nå befinner seg i, kan i stor grad tilskrives den inflasjonsbølge som fulgte i kjølvannet til oljeprisøkningen høsten 1973. Disse prisvirkningene kom på toppen av den generelle tendens til sterkere prisøkning som begynte å gjøre seg gjeldende i begynnelsen av 70-årene. Den sterke prisøkningen på råolje skapte samtidig en sterk ubalanse i utenriksøkonomien i mange land. Disse faktorene førte igjen til at myndighetene i flere viktige land inntok en politisk holdning som innebar at det ble ført en forsiktig og kontraktiv politikk som virket til å forsterke nedgangstendensene, sier Sand.

– Den norske motkonjunkturpolitikken har vel også hatt uheldige sider, som f.eks. den sterke norske kostnadsstigningen?

– Det er ikke tvil om at denne motkonjunkturpolitikken har medvirket til det lønns- og kostnadspress vi har opplevet her i landet de siste år. Men dette må etter mitt skjønn betraktes som en pris vi har vært nødt til å betale for å holde sysselsettingen oppe. Grunnlaget for denne motkonjunkturpolitikken har imidlertid vært at man sto overfor en midlertidig krise, og at de internasjonale konjunkturer igjen ville vise oppgang. Dersom det ikke forholdsvis raskt kommer en mer markert internasjonal konjunkturoppgang, vil det bli stadig vanskeligere å få til en utvikling her i landet som adskiller seg fra den generelle utvikling i de øvrige industriland. Jeg vil ikke skyve under en stol at vi da også kan få økte problemer også i norsk økonomi.

En annen side av dette er imidlertid spørsmålet om hvordan norsk industris konkurranseevne ville ha utviklet seg dersom man også i Norge hadde fått en

arbeidsledighet av de samme dimensjoner som den man nå har i flere andre europeiske land. Hvordan har egentlig konkurranseevnen utviklet seg i de land der store deler av produksjonsapparatet har ligget ubrukt i flere år. Det er neppe slik at stagnasjon fører til noen bedring i konkurranseevnen.

– En viktig del av motkonjunkturpolitikken har vært omfattende selektive støttetiltak for vanskeligstillet industri. Har ikke dette virket til å bremse en ønsket strukturendring?

– I en situasjon med høykonjunktur ville det uten tvil vært uansvarlig med en slik politikk. Men i den situasjon vi har vært oppe i, har vi i de fleste tilfeller ikke hatt noe alternativ til den direkte støtten. En utvikling som ville gitt en klar nedtrapping i antall industriarbeiderplasser ville neppe vært akseptabel. Også i denne sammenheng gjelder det at man bygde på forutsetningen om en snarlig oppgangskonjunktur. Dersom konjunktursituasjonen ikke endres til det bedre, vil vi derfor vanskelig kunne fortsette en slik politikk.

– Vil ikke en slik politikk virke til å gi sysselsetting på kort sikt samtidig som den skaper problemer for sysselsettingen på noe lengre sikt?

– Det er etter min mening ikke noen relevant problemstilling å si at man ved å akseptere ledighet nå kan unngå ledighet senere. En lønnstakerorganisasjon som LO skal i første rekke ivareta sine medlemmers interesser. Jeg finner det derfor naturlig at man legger til grunn en viss optimisme med hensyn til den internasjonale utvikling og bygger sin politikk på dette. At den internasjonale oppgangen vil komme er jeg temmelig sikker på. Jeg tror ikke den situasjonen vi er oppe i nå skyldes noen varig strukturell krise i de vestlige industrilandenes økonomi.

– Mye av «skylden» for den svekkelse av den norske konkurranseevnen man har opplevd de siste årene tilskrives inntektsoppgjøret i 1974. Er du enig i dette?

– Oppgjøret i 1974 må ses på bakgrunn av at man både i 1972 og i 1973 hadde en meget svak utvikling i den disponible realinntekt for lønnstakerne. Dessuten kom oppgjøret på et tidspunkt da de sterke prisstigningsvirkningene som fulgte i oljeprisøkningens kjølvann, for alvor begynte å gjøre seg gjeldende.

– Fra LO-hold har man pekt på utviklingen i valutakursene som en viktig årsak til forverringen i konkurranseevnen.

– Hvis man tar utgangspunkt i 1974, ser en at utviklingen i arbeidskostnader pr. produsert enhet regnet i nasjonal valuta har vært omtrent som hos våre viktigste handelspartnere. Med den sammenveiingsmetode som IMF benytter, har utviklingen i Norge vært noe svakere. I begge tilfeller har imidlertid valutakursutviklingen bidratt til å forverre forholdet i betydelig grad til tross for at den norske krone er skrevet ned tre ganger i løpet av forholdsvis kort tid.

Men dersom kronekursen hadde utviklet seg svakere i forhold til våre viktigste handelspartneres valuta, så ville dette ført til en sterkere prisstigning innenlands. Dette ville igjen ha ført til krav om kompensasjon i form av sterkere lønnsøkning. Nettovirkningen på konkurranseevnen ville derfor vært avhengig av i hvor stor grad disse kompensasjonskravene ville blitt imøtekommet.

Når vi har pekt på valutakursutviklingen som en av årsakene til forverringen i konkurranseevnen, så er det først og fremst som et bidrag til å forklare hva som har skjedd. Det innebærer nødvendigvis ikke at vi helst hadde sett at man her i landet hadde fulgt en annen valutakurspolitikk.

– Den situasjon vi nå er oppe i har, bl.a. av direktør Hermod Skånland i Norges Bank, vært betegnet som hovedsakelig en beslutningskrise.

– Dette vil avhenge av hva man ønsker og hvordan man prioriterer. Dersom man ønsker seg et system med sentrale beslutninger om arbeids- og lønnsvilkår for store grupper, kan en nok si at vi har en slags beslutningskrise. Mitt utgangspunkt vil imidlertid være at man bør få en utvikling i retning av mer desentralisering av beslutninger slik at folk i større grad selv kan være med å fatte beslutninger om forhold som angår dem direkte. I en slik sammenheng er den frie forhandlingsretten i arbeidslivet en helt nødvendig del. Det at det fra enkeltes synspunkt kan synes som om det er vanskelig å fatte beslutninger i et slikt system, er en pris vi må være villig til å betale.

– Betyr dette at du er motstander av den kombinerte oppgjørsformen der også myndighetene deltar?

– Et hvert tariffoppgjør vil ha så store konsekvenser at myndighetene bør komme med på en eller annen måte. Myndighetene vil gjennom sin økonomiske politikk trekke opp rammene for de beslutninger som fattes under et slikt oppgjør. Men den frie forhandlingsretten må være et vesentlig element i disse rammebetingelsene for oppgjøret. Jeg mener at den kombinerte oppgjørsformen slik man hadde den i 1976 og 1977 ga en god mulighet til å kombinere disse hensyn.

Svakhetene ved den kombinerte oppgjørsformen er at beslutningsprosessen blir sentralisert for sterkt. Ved årets oppgjør forsøkte vi i noen grad å bøte på dette ved å forutsette at det også skulle være forbundsvise forhandlinger etter at man på sentralt hold hadde fastsatt rammene for oppgjøret. Dette aspektet har også Rikslønnsnemnda lagt vekt på i sin kjennelse. For fremtiden tror jeg det er ønskelig med et forbundsvis element i oppgjøret selv om dette hovedsakelig gjennomføres etter det kombinerte mønster med myndighetenes medvirkning.

– Lavtlønnsspørsmålet og lønnsglidningen sto sentralt i det siste oppgjøret. Men synet på disse spørsmål er vel ikke entydig innen LO?

– LO består av en rekke forbund med ulike lønnssystemer som derfor også kan ha ulike interesser i forbindelse med disse spørsmål. I noen bransjer er det lønnssystemer som er basert på lokale tillegg i løpet av tariffperioden, mens andre har liten eller

ingen lønnsglidning i perioden. Alle forbundene har vel grupper som må betegnes som lavtlønte blant sine medlemmer, men også på dette punkt er det store forskjeller. Men ved årets oppgjør var det bred enighet om å prioritere spesielle tillegg for de lavtlønte.

– Men til tross for at det har vært lavtlønnstillegg ved oppgjørene de siste årene, har ikke lønnsforskjellene skrumpet særlig inn. Har LO's politikk på dette punkt vært mislykket?

– Det kan man ikke uten videre si. For det første er det vanskelig å si hvordan situasjonen ville ha vært om man ikke hadde fått spesielle lavtlønnstillegg. Det er rimelig å tro at forskjellene da hadde vært enda større. Dessuten må en ta med i betraktningen at ved de siste års kombinerte oppgjør har myndighetene gjennomført tiltak, spesielt skatteendringer, som i stor grad har vært til fordel for de grupper som har lavest inntekt. Dette h ar uten tvil vært en gunstig side ved disse oppgjørene ettersom slike skattemessige endringer har en tendens til å gi en mer varig fordel for lavinntektsgruppene.

Lavtlønnstillegg kan gi et kostnadsnivå som gjør at visse bedrifter blir ulønnsomme og må legge ned. Det er mulig at uten et tariffestet lavtlønnstillegg så ville folk ha gått over til andre bedrifter som følge av lønnsforskjellen. Lønnsnivået i lavtlønnsbedriftene ville enten blitt presset oppover eller så hadde de måttet nedlegge av mangel på folk. Normalt vil bedriftsnedleggelser på dette grunnlag kunne være en riktig utvikling i struktursammenheng, men i den aktuelle konjunktursituasjonen ville det vel vanskelig kunne skaffes alternative arbeidsplasser. Ved årets oppgjør foreslo derfor LO at man burde innføre en ordning som skulle bringe myndighetene inn i bildet med et bidrag slik at økonomisk svake bedrifter også skulle kunne gi lavtlønnstillegg, men dette lyktes ikke denne gang.

– Lønnsglidningen vil dere ikke gjøre noe med?

– Vi aksepterer at en ukontrollert lønnsglidning kan være et problem fordi det kan gi helt utilsiktede kostnads- og inntektsfordelingsvirkninger. Men man skal være oppmerksom på at lønnsglidningen kan ha mange årsaker. Den kan f. eks. skyldes produktivitetsøkning i bedriften eller et stramt arbeidsmarked. Også i situasjoner med et slapt arbeidsmarked har vi opplevd betydelig lønnsglidning. I den nåværende situasjon skal man også være oppmerksom på muligheten for at et lavt generelt tillegg i seg selv kan være årsak til høy lønnsglidning i løpet av tariffperioden.

– Er LO's prioritering av full sysselsetting så sterk at man helt ser bort fra inflasjonen som et problem?

– I den nåværende situasjon er det helt klart at sysselsettingen prioriteres høyest. Det betyr ikke at vi ikke betrakter prisstigningen som et vesentlig problem. Under mer normale forhold vil LO se på en prisstigning på ca. 9 prosent som altfor høy. En slik sterk prisstigning vanskeliggjør rasjonelle beslutninger både på makro- og mikro-planet. Dessuten gir en slik prisstigning en utilsiktet formuesomfordeling.

I de siste årene har man under oppgjørene konsentrert seg mer om å sikre en viss utvikling i den disponible realinntekt (kjøpekraften) enn å få bestemte nominelle tillegg. I en slik sammenheng vil prisutvikling få stor betydning. Ved å konsentrere oppmerksomheten om den disponible realinntekten mener vi at man får en mer reell diskusjon om fordelingen av det som er til disposisjon. Man kan på et slikt grunnlag få en mer hensiktsmessig diskusjon om de inntektspolitiske virkninger av oppgjøret, og man kan få trukket inn virkningen av de tiltak staten eventuelt bidrar med.

– Hvordan er LO's bemanning når det gjelder økonomisk ekspertise?

– I selve LO er det en økonomisk avdeling med fire økonomer. Dessuten har Statstjenestemannskartellet og to av forbundene egne folk som steller med generelle økonomiske spørsmål. Med den utvidelse av inntektspolitikken som har skjedd med de kombinerte oppgjørene de siste år, er det klart at man ofte kunne ha ønsket seg en større bemanning. Med en såpass begrenset stab er det begrenset hva man kan gjøre f.eks. når det gjelder å lage egne konjunkturprognoser som et alternativ til de myndighetene og Statistisk Sentralbyrå presenterer. Det er imidlertid sjelden vi har følt behov for å komme med alternativer til de offisielle prognoser, uansett regjeringens politiske farge.

– Byr det på problemer å forklare de økonomiske sammenhenger for medlemmene i fagbevegelsen?

– Det nytter ikke å komme på fagforeningsmøter eller på kurs og bruke ren fagøkonomisk sjargong. Vi må kunne forklare de økonomiske sammenhenger ved hjelp av en mer normal språkbruk selv om noe av presisjonsnivået går tapt. Men de mennesker man møter i slike sammenhenger og som bruker mye av sin fritid til å sette seg inn i sakene, har en erfaringsbakgrunn som ofte kan være vel så tjenlig som den en sosialøkonom vil ha. De kjenner sin bedrift og sin næring og de har erfaringer fra forhandlinger, ofte både på den lokale bedrift og i sentrale oppgjør. Gjennom deltakelse i bedriftens styrende organer har de fått solid kunnskap på mange områder. At de ofte møter fagøkonomene med en viss skepsis er bare sunt.

– På andre felter, f.eks. når det gjelder arbeidsmiljøet, har fagbevegelsen et nært samarbeide med forskningsinstitusjoner. Hvordan er dette på det økonomiske plan?

– Det må jeg si er temmelig sporadisk. Ofte føles de problemstillinger man jobber med i de akademiske miljøer som perifere i forhold til det vi er interessert i å få utredet. Dette skyldes nok delvis at vi har vært for tilbakeholdne med å formulere problemer som vi kunne være interessert i å få gransket nærmere.

En viss kontakt med forskningsmiljøer er det dog. Gjennom det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene har vi kommet i kontakt med flere miljøer, og vi har hatt stort utbytte av dette. Dessuten er

LO representert i de styrende organer for institusjoner som Industriøkonomisk Institutt og Norsk Produktivitetsinstitutt og er dermed med å bestemme hva disse skal stelle med.

– LO har flere ganger krevd en omlegging av inntektsstatistikken. Er dette uttrykk for mistillit til NAF's arbeide med dette?

– Nei. Jeg vil sterkt understreke at vårt krav om en bedring av det statistiske grunnlag for inntektspolitikken ikke er uttrykk for mistillit hverken til NAF's statistikk eller til de personer som arbeider med denne. Men vi finner det på prinsipielt grunnlag ikke tilfredsstillende at den ene part i inntektsoppgjøret har hånd om utarbeidelsen av det alt vesentligste av det statistiske materialet. Spørsmålet om en styrking av inntektsstatistikken er tatt opp med myndighetene som har gitt positive reaksjoner på dette. Beregningsutvalget har alt satt i gang arbeide med dette.

– Med en såpass begrenset stab er det vel vanskelig å få anledning til faglig spesialisering og fordypning?

– Ja, det er klart det er begrenset hva man kan rekke over i så måte. På den andre side blir en i en slik jobb engasjert i saker som spenner over et vidt område. På den måten kommer en også i kontakt med mange forskjellige miljøer, noe som gjør jobben meget interessant.

– Føler man at LO er en maktfaktor i samfunnet i en slik stilling?

– Makt er et noe ladet begrep. Setter man innflytelse i stedet, er det klart at spørsmålet må besvares bekreftende. Dette er med på å gjøre jobben spennende og interessant samtidig som det også kan være noe skremmende når en ser at dersom en gir gale råd, så kan det få alvorlige konsekvenser.

NYTT FRA NSF

I forrige Nytt fra NSF nevnte jeg at det vil bli arrangert en fest for medlemmer med ektefeller på Hotel Bristol i Oslo 10. november i anledning foreningens 70-års jubileum og at redaksjonen vil forsøke å utgi et jubileumsnummer av «Sosialøkonomen». Arkivet inneholder dessverre svært begrensede opplysninger om foreningens historie. Det er heller ikke arkivert på en oversiktlig og forsvarlig måte. Styret har derfor oppnevnt en arkivkomité som har fått i oppgave å rette på dette forhold. I løpet av de 70 årene NSF har arbeidet må det nødvendigvis ha blitt produsert mer historisk materiale enn det vårt arkiv inneholder. Det kan være brev, innstillinger, rapporter, møtereferat, avisomtaler, tidsskriftsartikler etc. Mitt håp er at medlemmer eller andre kan sette styret på sporet etter slikt materiale, og jeg retter en henvendelse til dere alle om å hjelpe oss. Eventuelle opplysninger bes gitt til vårt sekretariat.

Det siste kurset i første halvår «Arbeidsmarkedsproblemer» var planlagt i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt og med økonomisk støtte fra Universitetet. Støtten var denne gang avgrenset til delvis dekning av honorarutgifter. Selv om dette bare er en del av de utgifter som påløper ved denne type kurs, muliggjør den en vesentlig lavere kursavgift enn det som ellers ville ha vært mulig. Styret arbeider nå for å sikre støtte også til et tilsvarende kurs senere i år, og vi har gode forhåpninger om å lykkes.

Høstkonferansen i år vil som nevnt i forrige Nytt fra NSF omhandle industriens problemer. Konferansetittelen er «Norsk Industri – veien fremover». Den vil ikke bli lagt opp som en ensidig innføring i bedriftsøkonomiske problemstillinger, det makroøkonomiske aspekt forutsettes å dominere. Vi har således allerede sikret oss en av toppene i OECD, direktør Kjell Andersen til å holde et foredrag om «Hovedtendenser i internasjonal økonomi og mulige implikasjoner for industriutviklingen de nærmeste årene fremover». En rekke andre kjente foredragsholdere, norske og utenlandske vil delta. Industriminister Olav Haukvik vil drøfte norsk industripolitikk på lang sikt. Professor Victor D. Norman vil i sitt foredrag vurdere perspektivene for industristrukturen i Norge, og professor Tore Thonstad vil omtale industriens og morgendagens arbeidsmarked. Fra Sverige kommer professor Erik Lundberg. Han vil i sitt foredrag drøfte industriutviklingen i lys av morgendagens kapitalmarked. Det gjenstår ennå å få bindende tilsagn fra noen andre foredragsholdere, men konferansekomitéen regner med at programmet vil være klart før sommerferien.

Sommerferien er snart forestående. Sekretariatet er utenom ferietiden åpent fem dager i uken. Fra 19. juni og frem til 28. juni vil det være lukket enkelte dager og deretter helt lukket frem til 1. august. Det vil deretter være delvis bemannet frem til 14. august når normal åpningstid igjen inntrer. Posten vil imidlertid bli hentet også i den perioden det er lukket.

For sekretariatet og foreningens tillitsmenn vil annet halvår bli meget arbeidskrevende, ikke minst Høstkonferansen krever stor innsats. Vi vil i år som i fjor satse sterkt på å drive effektiv PR for konferansen. Erfaringen viser at sommeren gir overskudd til å yte noe ekstra, og jeg ser derfor fremtiden lyst i møte. God sommerferie.

Odd Skuggen

BOKANMELDELSER

BJØRN IVAR DANIELSEN OG
STEIN ERIK GRØNLAND:

OPERASJONSANALYSE
Bedriftsøkonomenes Forlag,
Oslo 1978, 216 sider.

Forfatterne tar følgende utgangspunkt i innledningskapitlet: «Operasjonsanalyse er først og fremst et anvendt fagområde.» Dette prøver så forfatterne å demonstrere ved å krydre boken med eksempler fra mange ulike områder hvor beslutninger skal tas. For å egne seg for presentasjon i en slik generell bok, er eksemplene sterkt forenklet. Dette er nødvendig for å få frem prinsippene, men siden forfatterne ønsker å gi boken et anvendt preg savner jeg omtale av hvor store problem som i dag er praktisk håndterbare. Forøvrig virker de fleste av eksemplene vel gjennomtenkte.

I tillegg til flere innledende og avsluttende kapitler inneholder boken kapitler om: simulering, nettverksanalyse, lineær programmering, ikke lineær programmering, dynamiske problemer, stokastiske problemer, køproblemer, flermålsproblemer og uskarpe problemer. Spesielt de to siste er det ikke vanlig å finne i så korte og elementære innføringer som den foreliggende bok. Disse to kapitlene forsterker på en fin måte inntrykket fra resten av boken av at operasjonsanalyse mer er «en måte å tenke på» enn en samling av regneteknikker. Tar en bokens omfang i betraktning, synes både utvalget av emner og den plass de er viet fornuftig på ett unntak nær. Siden forfatterne fremhever bruken av standard løsninger og standard EDB-pakker, burde de ha avsatt noen få sider til omtale av heltallsproblemer i tilknytning til lineær programmering.

For å gjøre boken tilgjengelig for en stor leserkrets er mange matematiske utledninger utelatt. Dette forringer i prinsippet ikke bokens verdi, men etter min mening gjør det boken mindre egnet til lærebok ved universiteter og høyskoler. Videre blir matematiske feil meget alvorlige når utledningene mangler. Derfor ville boken vært bedre om kapitlet om ikke-lineær programmering hadde vært utelatt. Med utgangspunkt i samme begrensningsfunksjonen og samme Lagrangefunksjon angir forfatterne på side 118 Kuhn-Tucker betingelser for både maksimeringsproblemer og minimeringsproblemer. De første er riktige, mens de siste er gale. Minimeringsbetingelsene er skrevet på en forholdsvis vanlig måte, men for at de skal være riktige må ulikhetstegnet i begrensningsfunksjonene snus. På den samme siden har forfatterne angitt hvilken betingelse en funksjon må tilfredsstille for å være konveks. Men isteden for å si at slike funksjoner er konvekse sier forfatterne at de er konkave. Derfor blir det også gale påstander om når Kuhn-Tucker betingelsene er tilstrekkelige. Slik Kuhn-Tucker betingelsene er skrevet på side 118 passer de dårlig med algoritmen for kvadratisk programmering på side 124. Derfor gjør forfatterne det kunstgrep å skifte fortegn foran Lagrangemultiplikatorene, for at disse også skal skifte fortegn, mellom (7.66) og (7.67) på side 123. Når dette ikke kommenteres og leseren ikke kan det fra før, blir det vanskelig å følge med. Algoritmen for kvadratisk programmering på side 124 er ufullstendig, når høyreside koeffisientene i begrensningene er negative. Det som er skrevet om geometrisk programmering er riktig, men jeg savner en presentasjon av det generelle geometriske programmeringsproblemet.

Omtalen av dynamisk programmering er det antagelig vanskelig å bli klok av. Den enkle beskrivelsen på sidene 137–139 er fin, men i eksemplet på sidene 140–141 rakner det fullstendig. Her har ikke forfatterne klart å bruke det de har skrevet på de nærmest foregående sidene. Når en skal bruke dynamisk programmering med én beslutningsvariabel og én tilstandsvariabel på hvert beregningstrinn, må en velge disse slik at en av verdiene på den beslutningsvariable og den tilstandsvariable på et beregningstrinn, kan beregne verdien til den tilstandsvariable på beregningstrinnet foran. Når forfatterne bruker forlengs progresjon, må de derfor i eksemplet bruke periodens sluttlager som tilstandsvariabel. I boken bruker forfatterne periodens startlager som tilstandsvariabel, med det resultat at de ikke får stilt opp rekurensligningene på den riktige måten.

Resten av boken ser ut til å være fri for meningsforstyrrende feil, selv om følgende feil burde vært unngått: I figur 5.4 skal f merkes med $[2, c]$. I tabell 6.5 skal x_6 elimineres fra z før x^2 tas inn i basis. I nest siste uttrykk i (7.42) skal F byttes med L. I (8.6) skal k_j byttes med x_j. I (8.11) mangler et summasjonstegn foran δ_j. Videre burde det i bensinstasjoneksemplet på side 167 vært med en kommentar om at en i første omgang ser bort fra at køplassen er begrenset.

Selv om boken har sine mangler, kan den anbefales til alle som tar beslutninger av teknisk-økonomisk art eller som utreder grunnlag for slike beslutninger, forutsatt at de har elementære kunnskaper i matematikk og sannsynlighetsregning.

Bjørn Nygreen

ARNE JON ISACHSEN:

INFLASJON
et uløselig problem?
Tanum-Norli,
Oslo 1977, 159 sider.

I forordet til boka sier forfatteren: «Spør man fem forskjellige økonomer, gjerne fra forskjellige universiteter og land, om hva årsaken til inflasjon er, får man kanskje like mange forskjellige svar. Det kan nesten synes som om enhver økonom med respekt for seg selv har sin egen teori.»

Men i denne boka kommer ikke forfatteren med noen ny inflasjonsteori. Hensikten med boka er å peke på enkelte hovedlinjer i dagens debatt om inflasjon.

I motsetning til en god del annen litteratur omkring inflasjonsproblemet legger Isachsen spesielt stor vekt på monetaristiske synspunkter. Han vier også det internasjonale betalingssystem stor plass.

Foruten bare å behandle årsakene til inflasjon, bruker Isachsen også en del plass til å drøfte enkelte virkninger av inflasjon. Dette er et meget interessant kapittel.

Boka starter som nesten alle bøker om inflasjon gjør med en definisjon på inflasjon. Her som så mange andre steder i boken, bruker Isachsen konstruerte eller eksempler fra virkeligheten for å lette forståelsen av problemene.

Han fortsetter (kap. 3) med å *velge* ut fire teorier til forklaring av inflasjon. Det er:

i) Philips-kurven.
Ut fra Philips-kurven kan myndighetene velge mellom ulike kombinasjoner av arbeidsledighet og inflasjon. Forfatteren kommer også inn på kurvens relevans i dag, og som konklusjon mener han (og mange andre økonomer) at det på *kort* sikt eksisterer en sammenheng mellom arbeidsledighet og inflasjon. På lang sikt er det langt mer tvilsomt å bygge på Philips-kurven.

ii) To-sektor modell.
Ved hjelp av denne modellen forklares inflasjon som et resultat av ulik produktivitetsvekst i to sektorer med lik lønn. Hvis for eksempel produktivitets- og lønnsøkning i den ene sektoren er 10 prosent, mens produktivitetsveksten bare er 5 prosent i den andre, vil lik lønn i begge sektorer bety at prisene på den andre sektorens produkter vil bli hevet for at fortjenestemarginen skal bli bevart.

iii) Monetaristisk analyse.
Økning i mengden av betalingsmidler medfører et stigende prisnivå. Siden landets myndigheter gjennom sentralbanken kan kontrollere pengemengdens utvikling, blir således inflasjon av denne grunn myndighetenes ansvar.
Forfatteren mener at på lang sikt har pengemengdens utvikling stor betydning for prisnivået. Et vedvarende stigende prisnivå er betinget av vekst i pengemengden. På kort sikt derimot mener Isachsen at det er mulighet for avveining mellom inflasjon og arbeidsledighet etter Philips-kurven.

iv) Konflikt-teorien.
Den siste teorien til forklaring av inflasjon er mer politisk enn økonomisk. Her sees inflasjon som resultat av en fordelingskamp i samfunnet. Når krav på inntekt overstiger det som er til fordeling, blir inflasjon måten de nominelle krav presses inn i den realøkonomiske ramme på.

I kapittel 4 behandler forfatteren sammenhengen mellom et lands inflasjon og prisstigning i verden forøvrig. Dette er gjort nokså grundig på grunn av mangelfull beskrivelse i tidligere norsk litteratur.

Isachsen fortsetter i kapittel 5 å behandle inflasjon i verden i 1970-årene. Her nyttiggjør han seg de nevnte teorier til forklaring av utviklingen.

I kapittel 6 tas opp en del virkninger av inflasjon. Dette er gjort på en grei og forståelig måte. De virkninger som behandles nærmere er:

- ved inflasjon blir realverdien av gjeld mindre.
- personer med fast nominell inntekt opplever at realinntekten synker med økende priser.
- ved at en vedvarende prisstigning forutsetter en økende seddelmengde vil myndighetene kunne erverve realgoder mot å trykke nye sedler.
- progressivt skattesystem under inflasjon vil kunne resultere i økt skattebyrde.
- ved for lave avskrivninger under inflasjon vil bedriften få et regnskapsmessig kunstig stort overskudd med tilhørende skattebyrde.
- ved stigning i det generelle prisnivå blir det vanskeligere å orientere seg om utviklingen av de relative priser. Det blir dermed vanskeligere å gjøre rasjonelle innkjøp.

I dette kapittel finnes en feil. På s. 92 er kommuneskatten satt til å være 27,4%. På den tiden forfatteren skrev boken, var kommuneskatten 22%. Skatt til skattefordelingsfondet var 1% og sykedel til folketrygden 4,4.2. Summen 22 + 1 + 4,4 = 27,4 blir det forfatteren har kalt kommuneskatten.

I kapittel 7 behandles enkelte sider av norsk inflasjon. Her brukes blant annet Aukrust-modellen. Ellers behandles norsk kreditt- og inntektspolitikk de senere år nokså inngående.

I det siste kapitlet kommer forfatteren med et forslag til løsning av inflasjonsproblemet. Han sier her:

«Dypest sett er inflasjon et resultat av kampen om ressursene i samfunnet.»

En løsning av inflasjonsproblemet kan derfor ta utgangspunkt i at konflikten søkes redusert.

Alt i alt må en kunne si at Isachsen har gjort et meget godt arbeid ved utarbeidelsen av denne boka. Dette blant annet på grunn av at han har prøvd å formidle en del tanker som er mindre kjent blant norske lesere. Ellers er boka for det meste lettfattelig

skrevet og mange gode eksempler, både konstruerte og fra virkeligheten, er brukt.

Forfatteren har også vært meget nøye med litteraturhenvisninger etter hvert kapittel.

Som lærebok både ved distriktshøgskoler og universiteter bør Isachsens bok være et godt supplement til eksisterende litteratur. Personer uten spesielle forhåndskunnskaper bør også ha gode muligheter for å kunne tilegne seg stoffet. Dette på grunn av at i stedet for matematisk analyse anvendes diagram og eksempler til belysning av viktige poeng.

Kjell Omland

KURSHÅNDBOK – KOMMUNALØKONOMI

Utgitt av Norske Kommuners Sentralforbund, Oslo november 1977, 217 sider, kr. 45,–.

Kurshåndboken er laget for bruk i forbindelse med Sentralforbundets og fylkeskretsenes kurs i kommunal økonomi. Kursdeltagerne skal gjennomgå boken før kurssamling slik at alle deltagere har en felles diskusjonsplattform. Boken synes således skrevet for de folkevalgte – og evt. kommunale tjenestemenn – og det stilles således ingen krav til forkunnskaper. Det dreier seg således om en elementær, men grunnleggende innføringsbok.

Boken er noe uryddig i disposisjonen ved at den bl.a. ikke er delt inn i kapitler på vanlig måte. I min anmeldelse har jeg valgt å betrakte boken som bestående av 7 hoveddeler.

1. hoveddel – Kommunenes plass i norsk økonomi – er på 2½ side. Det er svært lite for et så viktig emne. Det er imidlertid henvist til langtidsprogrammet og St. meld nr. 107 (74/75). Det kunne også ha vært vist til St. meld. nr. 93 (74/75) Om en langtidsplan for kommunenes økonomi 1976–1980 i denne forbindelse. Hvis en eller flere av disse publikasjoner inngår i det kurs boken skal brukes i, så kan boken gi behovsdekning. Man kunne likevel ønske seg en mer skikkelig behandling av kommunenes makroøkonomiske betydning. Kommunenes folk synes ikke alltid å ha full forståelse for betydningen av at kommunene tilpasser seg de nasjonaløkonomiske rammer og forøvrig ser sin virksomhet som et ledd i en større helhet. I denne forbindelse kan det være behov for noe skarpere uttalelser enn det som vil passe i dokumenter fra regjering og Storting.

2. hoveddel – Kommunenes inntekter – er delt i skatter og avgifter – driftsinntekter; 26 sider, og «finansieringsinntekter», 42 sider. Her er det overraskende at kommunenes viktigste inntekter, nemlig kommuneskatten og tilskuddsordninger, har fått svært liten omtale, henholdsvis 1 og ½ side. Det foreligger således ingen tilfredsstillende oversikt over selv de viktigste tilskuddsordninger innen grunnskole, helse- og sosialvesen o.l. 2. hoveddel dreier seg i stor grad om inntekter ved og finansiering av utbyggingsoppgaver. Blant annet benyttes innpå 40 sider til en oversikt over de viktigste låneinstitusjoner.

3. hoveddel – Budsjett og regnskap – gir en utmerket men elementær innføring på 33 sider om årsbudsjettet som spenner fra budsjettgrunnsetningene og post/kapittelinndelingen til desisjonsvedtaket.

4. hoveddel – slik jeg velger å oppfatte det – går over 10 sider og dekker følgende emner: rasjonalisering, konsulent- og byggekontrakter, finansiering for fornyelse av maskiner og utstyr, samt kontrakter og avtaler for bygge- og anleggsarbeider.

5. hoveddel – langtidsplanlegning og langtidsbudsjettering – er på 35 sider. Utgangspunktet er her sammenhengen mellom fysiske og økonomiske planer. Hvoretter det hele ender opp i en gjennomgåelse av syv skjema/tabeller for langtidsbudsjettet. Det er en utmerket og kortfattet innføring etter min vurdering.

6. hoveddel, over 34 sider, gjelder fire vedlegg om planlegning, avtaler og gjennomføring av bygge- og anleggsarbeider. Fremstillingen er grei og oversiktlig.

7. hoveddel er en «ordliste» på 22 sider. Denne ordliste er et meget verdifullt trekk ved boken og vil trolig være av meget stor nytte for bokens mange brukere. «Ordlisten» kan nesten betraktes som en liten lærebok i seg selv. Man kunne kanskje ha ønsket at det for de enkelte stikkord var gitt henvisning til den foregående hovedtekst.

Litteraturlisten dekker tre felter: en del bedriftsøkonomisk literatur, en del viktige lover for den kommunale forvaltning, samt en del forskrifter og rundskriv fra Kommunal- og arbeidsdepartementet. Rundskrivene er bare omtalt som f.eks. «Rundskriv H-42/75» hvilket ikke sier særlig meget. Det hadde derfor vært ønskelig med angivelse av hva de enkelte rundskriv dreier seg om.

Konklusjon: Kurshåndboken dekker et lenge følt behov for en kortfattet og elementær innføringsbok i kommunaløkonomiske forhold.Den første utgaven av boken har som nevnt visse viktige svakheter som vil kunne rettes opp i etterfølgende utgaver. Svakhetene gjelder primært den vekt, regnet i sidetall, som er tillagt de ulike emner som er tatt opp. Etter mitt syn vil imidlertid kurshåndboken egne seg ypperlig til dekning av de mer deskriptive sider av kurs i kommunaløkonomikk/kommunaløkonomisk planlegning ved distriktshøyskoler.

Ved senere utgaver av boken kunne det være ønskelig at forfatter/e var nevnt. Boken er heller ikke påført «ISBN-nummer».

Stein Østre

SOSIALØKONOM
søkes til
Gruppen for Ressursstudier

Gruppen for Ressursstudier (GRS) er en forskningsgruppe innenfor Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd. GRS arbeider med konsekvensanalyser av næringspolitiske tiltak på bransje og nasjonalt nivå. Arbeidet finansieres ved oppdrag for departementer, direktorater, forskingsråd og bransjeorganisasjoner både i Norge og i utlandet. I øyeblikket har GRS fem heltidsansatte analytikere, to stipendiater og tre gjesteforskere.

I en konsekvensanalyse tar vi for oss en valgsituasjon i samfunnsutviklingen, f.eks. spørsmålet om hva som er fornuftige tiltak for å forkorte krisen i skipsfartsnæringen eller hva som kan gjøres med nedgangen i sysselsettingen i skogbruket. Vi starter med å identifisere de eksisterende handlingsalternativ. Dernest prøver vi å beskrive de trolige konsekvensene av hvert enkelt alternativ, både i det korte og i det lange løp, samt for de forskjellige interessegruppene. I de tilfelle der det synes klargjørende, benytter vi systemdynamiske simuleringsmodeller for å lage selvmotsigelsesfrie skisser av hovedtrekkene i de utviklingsbanene som vil kunne resultere av de forskjellige tiltak.

Arbeidet er organisert i prosjekter som vanligvis omfatter to til fire forskerårsverk. GRS baserer seg i stor grad på samarbeid med folk med lang praktisk erfaring fra den virkelighet som analyseres. De fleste prosjekter organiseres rundt en gruppe («referansegruppe») av representanter for de interessegruppene som vil påvirke eller bli påvirket av de forestående valg av handlingsstrategi. Referansegruppen er svært aktiv, og utgjør på mange måter den sentrale informasjonskilde i analysearbeidet.

Vi ønsker nå å utvide gruppen med en sosialøkonom. Erfaring fra økonomisk utredningsarbeid er en fordel. Evne til å uttrykke seg skriftlig og muntlig er en betingelse.

Kontakt forskningsleder Jørgen Randers, tlf. 69 58 80, for nærmere opplysninger. Snarlig tiltredelse er ønskelig. Lønn etter kvalifikasjoner. Søknad sendes innen 1. juli 1978 til

Gruppen for Ressursstudier

FORSKNINGSVEIEN 1, OSLO 3

Framsendes og
omdeles som aviser

Utgiverpoststed – Bergen – Reklametrykk A.s